

Aran Journal for Language and Humanities

<https://doi.org/10.24271/ARN.2026.02-01-10>

وینه‌ی زهلامی د رۆمانیێ ژناندا: رۆمانا "ره‌فین ژ خوله‌کی زهر" یا "ئاواز مسته‌فا به‌رواری" وه‌ک نموونه (توێژینه‌وه‌یه‌کی هه‌لینجراوه‌ له‌ تیزی دکتۆرا)

منی شعبان نجیب، امین عبدالقادر عمر

به‌شی زمانی کوردی، کولیژا زمانان زانکۆیا ده‌وک، هه‌رێما کوردستانی، عێراق.

Article Info		پوخته:
Received	2025-11-27	د جیهانا رۆمانا ژناندا، زه‌لام نه‌ ب تێ کاره‌کته‌ره‌که، به‌لکو سێبه‌ره‌که و ته‌وه‌ره‌کی سه‌ره‌کییه. ژبه‌رکو نه‌و پێکهاته‌کی گرنگه‌ ژيانا راسته‌قییه‌ یا ژنیه، ژنا نفیسه‌ر ل دویف دلخۆشی یان ئیشانا خۆ ژ زه‌لامی، ب پێنفیسا خۆ، یان دکه‌ته‌ نموونه‌یا باشیی، یانژی سیمبۆلا خرابیی ب ره‌نگین جوان، یان نه‌جوان وینه‌ دکه‌ت. ئەف‌ فه‌کۆلینه‌ ب‌زافه‌که‌ بۆ دیارکرن وینه‌ی زه‌لامی د رۆمانا (ره‌فین ژ خوله‌کی زهر) یا ئاواز مسته‌فا به‌رواری، ئایا رۆماننفیس د رۆمانا خۆدا وینه‌ی زه‌لامی ل سه‌ر چ بنه‌مایان ئافا دکه‌ت و ب چ ره‌نگین هۆنه‌ری ته‌وی به‌رجه‌سته‌ دکه‌ت؟ فه‌کۆلین پشته‌ستنی ل سه‌ر میتودا وه‌سفی- شروقه‌کاری دکه‌ت، وینه‌ی زه‌لامی و چاوانیا به‌ره‌مه‌هینانا ته‌وی د رۆمانیدا ده‌یتته وه‌سفکرن. پاشان د چارچۆفی ره‌خنه‌یا ته‌ده‌بی یا فیمینیسیتیدا، وینه‌ ده‌یتته شروقه‌کرن داکو ره‌هه‌ندین هۆنه‌ری و په‌یاما ره‌خنه‌ی یا نفیسه‌ری ل سه‌ر سیسته‌می جفاکی به‌یتته ئاشکراکرن. فه‌کۆلینه‌ ژ پینچ ته‌وه‌ران پێکده‌یت: ته‌وه‌ری ئیکی: نفیسیین ژنان، وه‌ک ده‌روازه‌یه‌کا تیۆری بۆ شروقه‌کرن چه‌مک و دیروکا ئەف‌ ره‌وتا ته‌ده‌بی-فیمینیسیتی؛ ته‌وه‌ری دووی: رۆمانا ژنان فه‌کۆلینا دیروکا ده‌رکه‌فتنا دره‌نگ و ئاسته‌نگین به‌رده‌م رۆمانا ژنیه‌ د نایا ته‌ده‌بیاتا کوردیدا؛ ته‌وه‌ری سێی: وینه‌، وه‌ک ئامراز سهره‌کی یێ شروقه‌کرن و ره‌خنه‌کرن؛ ته‌وه‌ری چواری: پێگه‌هی ژنی د جفاکی کورده‌واریدا، زه‌میی جفاکی و دیروکی یێ کاری دیاردکه‌ت، ته‌وه‌ری پینچی: وینه‌ی زه‌لامی د رۆمانیدا، کو دکه‌هیته‌ کرۆک و شروقه‌کرن پراکتیکی یا فه‌کۆلینی. فه‌کۆلینی سه‌لماندیه‌ رۆماننفیس، ب ریکا هونه‌ری هه‌قدژی وینه‌ی زه‌لامی یێ گشتی و نیگه‌تیف وه‌ک سیمبۆلا جفاکی دادینیت، ل هه‌مه‌به‌ر وینه‌ی وی یێ پۆزه‌تیف و ده‌گه‌ن وه‌ک ئیکانه‌ په‌ناگه‌ه، له‌ورا چاره‌نفیسی تراژیدی یێ قاره‌مانی و په‌نابرن بۆ "دیناتی"، نه‌ شکه‌ستنه‌کا که‌سییه‌.
Accepted	2026-01-12	
Published:	2026-01-17	
Keywords		نفیسیین ژنان، رۆمانا ژنان، وینه‌ی زه‌لامی، جفاکی کوردی.
Corresponding Author		mona.najeeb@uod.ac ameen.omar@nawroz.edu.krd

پيشه کی:

ئەدەبىي ژان، رۆمانىن ژان و وینە، سى زارافىن گرنگ د بياڤى ڤه کۆلىنېن پەرخنەي و ئەدەبىي يېن نويدا. رۆمان وەك ژانرە کى بنگەهين خودان پىنگەهە کى بلندە و ب "ديوانا سەردەمى" ھاتىيە بىناڤکرن، کو ئەڤە نىشاندهرى شيانا ئەوى يا بى ھەڤبەرە بۆ ئاوتىنە کرنا ئالۆزىن جفاکى و کورراتىن دەروونى يېن مروڤى. د ناف ئەڤى بوارى بېرفرەھدا، "نڤيسىن ژان" وەك بوارە کى پەرخنەي، يان بېرھەمى ئەدەبىي يېن گرنگ دەردکەڤىتە پىش، کو نه ب تى دەربىنەکا ھۆنەريە، بەلکو مەيدانەکا ھزىيە بۆ لىگەريانا ل سەر ناسناما ژنى، پىسارکىرنا پىنگەھى ئەوى، ديسان ژ نووڤە شروڤە کرنا پەيوەندىيا ئەوى يا ئالۆز ل گەل "بى دى"، کو پترىا جارن د کەسايەتيا زەلاميدا دھىتە بېرچاڤکرن، دا کو ئەڤ ئارمانجىن ھزرى و ھۆنەرى ب جھ بھىن، چەمکى "وینەي" رۆلە کى نافەندى دگىریت؛ کو ل ڤىرئ نه ب تى وینەيە کى سادەيە، بەلکو ئەو ئامرازى ھۆنەرى يې سەرەکىيە کو نڤيسەر ژن ب رپيا ئەوى، ھەست، دىت و ھەلوپىستا خۆ يا دەربارى زەلامى ژ جىھانا خۆ يا نافخۆي ڤەدگۆھىزىتە سەر رووپەلان و دبىتە کلىلا تىگەھشتنا پەرخنەيا جفاکى و دەروونى يا کو د ناف رپزىن رۆمانيدا ڤەشارتبيە.

-گرنگىيا ڤە کۆلىن: ھەرچەندە پىلەکا نوو يا رۆمانان ژ لايى ژنن کوردڤە ھاتىيە بېرھەمەينان، بەل بياڤى پەرخنەيا ئەدەبىي يا کوردى ھىشتا ب شىوہە کى کوور نەچوويە د نافا شروڤە کرنا بابەت "وینەي زەلامى" دا. پترىا ڤە کۆلىن سەرنجا خۆ دانايە سەر بنیات و تەکنىکىن ڤە گېراني و ب ئەڤى چەندى کەلپنەکا زانستى د تىگەھشتنا ئەڤى پەھەندى گرنگ يې ئەدەبىيات ژاندا ھىلايە، لەورا ئەڤ کارە دبىتە پىنگاڤەکا گرنگ بۆ تېرکىرنا ئەڤى بۆشايى و ڤە کرنا دەروازەيە کى نوو بۆ خواندنن پاشەروژى.

ئارمانجا ڤە کۆلىن: ئارمانجا سەرەکى ئەو کو ب شىوہە کى زانستى و سىستماىک، رووناھىي بىخىتە سەر چاوانىيا وینە کرنا کارەکتەرى زەلامى د رۆمانا "رەڤىن ژ خولە کىن زەر" دا. ب تايەت، ڤە کۆلىن دى ھەول دەت ئەوان، پەھەندىن ھۆنەرى و ھزرى يېن کو نڤيسەرى بۆ ئاڤا کرنا وینەي پۆزەتيف و نىگەتيف يېن زەلامى بکارهينايە، دەستىنشان بکەت. د ھەمان دەمدا، ئارمانج ئەو کو ئەو پەياما پەرخنەي و جفاکى يا کو د پشت ڤان وینەياندا ڤەشارتبيە، بھىتە ئاشکراکرن.

پرس و ئارىشەيا ڤە کۆلىن: د ئەڤى ڤە کۆلىنيدا بزاڤ ھاتىە کرن، ئەڤ کىشەيە بھىتە چارەسەرکرن و بەرسڤا ئەڤى پرسى بھىتەدان، ئايا رۆماننڤىس ئاواز مستەفا بەروارى د رۆمانا خۆدا يا ب نافى "رەڤىن ژ خولە کىن زەر" دا، وینەي زەلامى ل سەر چ بنەمايان ئاڤا دکەت؟ و ب چ رەنگىن ھۆنەرى (ئەرتى و نەرتى) ئەوى بەرجەستە دکەت؟

میتودا ڤە کۆلىن: ئەڤ ڤە کۆلىنە د چارچۆڤى پەرخنەيا ئەدەبىي يا فېمىنىستىدا ھاتىيە ئەنجامدان. کو تیدا وینەي زەلامى و چاوانىيا بېرھەمەينانا ئەوى د رۆمانيدا دھىتە وەسفکرن. ئەڤ وینە دھىنە شروڤە کرن دا کو پەھەندىن ھۆنەرى و پەياما پەرخنەي يا نڤيسەرى ل سەر سىستەمى جفاکى بھىتە ئاشکراکرن.

ئاڤاھىي ڤە کۆلىن: ئەڤ ڤە کۆلىنە ژ بلى پوختەي و پىشەکىي ژ پىنج تەوہران پىکدھىت، تەوہرى ئىکى، ب نافونىشاني: (نڤيسىن ژان). تەوہرى دووي، ب نافونىشاني: (رۆمانا ژان). تەوہرى سىي، ب نافونىشاني: (وینەيە). تەوہرى چوارى، ب نافونىشاني: (پىنگەھى ژنى د جفاکى کوردەواريدا). تەوہرى پىنجى، ب نافونىشاني: (وینەي زەلامى د رۆمانا (رەڤىن ژ خولە کىن زەر) دا يا (ئاواز مستەفا بەروارى) دا. ل دويمايھىي ڤە کۆلىن ب ئەنجام و لىستا ژىدەران ب دومايھىک ھاتىيە.

تەوہرى ئىکى: نڤيسىن ژان

دەستپىکا رەھ و رىشالېن نڤيسىن ژان، بۆ سەرھلدا نا کۆمەلا ژنن ھزرمەند و نڤيسەر و خودان شيانن رۆژئاڤاى ڤەدگەریت، ب تايەتى ئەوتن د بوارى ئەدەبىدا کاردکر؛ چونکى ل ئەوى سەردەمى وەکو ئاستى پىڤڤى ژ لايى جفاکىڤە گرنگىيەکا مەزن ب بېرھەمى عەقل و ھزرى يېن ژان نەدھاتە دان. ل دەستپىکى ئەڤان ژنن ھزرمەند ب رپکا بېرھەمى ئەدەبى، بەرگرى ژ ماف وىروبوچوونىن خۆ دکر و پاشى بوونە کۆمەلە و رەوتەکا ب ھىزا فېمىنىزىمى ھاتنە نياسىن. ئەڤجا مېژوويا دەستپىکا ئەڤى رەوتى بۆ دەستپىکا سەدى بىستى ڤەدگەریت، واتە ل گەل پىشەچوونا بزاڤا ژان سەرھلداينە. ل دويف بۆچوونىن پەرخنەيا گىرنگىزى لۆرانا سادج، کۆمەکا پىشەنگان ھەبووینە وەکى: سىمون دى بوڤوار (Simone de Beauvoir) و ھەڤبېرېن ئەوى وەکى: (ڤىرجىنیا وولڤ (Virginia Woolf)، جوليا کرىستيفا (Julia Kristeva)، سارا گامبل (Sarah Gamble)، و ماری ئىگلتن (Mary Eagleton) ئەڤان ژان ب نڤيسىن خۆ سەرھلدا کى و کراسى دابونەریت و بھايىن کەڤن شکاندن و بەرى بناغەي بۆ ئەدەبى فېمىنىزىمى ل سەرچەم ئەوروپا و ب تايەت ل ڤەرەنسا دانان (خدیجە، 2021: 127). ژ بەر ئەڤى چەندى ئەڤان ژان پەنا برە بەر نڤيسىن نەوہک نەرتەک، بەلکو ژبەرکو ھەزدکر ب رپکا ڤە گېراني خودايەتا خۆ و چەوساندن و پەراوژکرنا ژنى بۆ جفاکى بېخنە بېرچاڤ، لەورا ھەر ل دەستپىکى ئەوان بزاڤکرن، ئەو ڤە گېراني تزی نەرتىن کەڤنەشوپ و ئامازەيىن نىرسالارى بگۆھۆرن و بکەنە ھندەک ڤە گېراني کو دەربېنئ ژ خوديا ژنى ژ ھەمى لايە کىڤە دکەن.

ب رەنگە کى گشتى مەبەستا سەرەکى ژ نڤيسىن ژان، ئەو بېرھەم ئەوين ژ لايى نڤيسەرېن ژنڤە دھىتە نڤيسىن، ئەوژى ب ئەگەرى ڤەرامۆشکرن و ملکەچکرنا بەردەواما ژنى ژ لايى دەستەھلاتا رەگەزى نېرڤە (عبدى، 2019: 7). ئەڤە ئەوى چەندى بۆ مە دياردکەت، نڤيسىن ژان ب رەنگە کى گشتى دبنە ئامرازەک بۆ بېرھنگارىبونو دەستەھلاتا رەگەزى نېر د ناف جفاکيدا، ئەڤجا وەکو کارڤەدانەک ل ھەمبەر سىستەمە کى جفاکى نەي يەکسان، ئەڤ نڤيسىنە پەيدا بووینە، لەورا نڤيسىن دبنە ئامرازە کى بېرخودانى و ھەولەک بۆ ڤە گېرانا دەنگە کى

دژوار، ژبه‌رکو تهو نفیسینې وهك چه كه كي به‌رخوداني بكاردهین، داکو دهنگي خو بلند بکه‌ن و چیروکا خو بیژن، واته تهف نفیسینه ((هه‌ولیکه بو رزگارکردنی ژنان لهو کوټ و به‌ند و سته‌مانه‌ی که به دريژای میژوو له‌لایه‌ن ده‌سه‌لاقي نیرسالاریه‌وه لییان ده‌کرا)) (حه‌سه‌ن، 2020: 36). ژبه‌ر تهف ته‌گه‌ری تهو تیکستین ژنان دنفیسین ب په‌نگه‌کې راسته‌خو ((ژیان و زمان و فره‌ه‌نگا ته‌وان تیدا په‌نگفه‌دده‌ت)) (زاده، 2012: 368). واته ل تهوی سهرده‌ی ب هه‌می په‌نگه‌کې په‌گه‌زی نیر هه‌ولدایه کو ژنی ب به‌هر بکه‌ت ژ هه‌می مفایین ته‌وی، ته‌فجا تهف چه‌نده بوو سهدم کو ژنان ب ریکا به‌ره‌مه‌ین ته‌ده‌ی ده‌ریپین ژنیانا خو یا رۆژانه و ناریشه و هیفی و نومیدین خو کرینه، واته تهف بزافه ((وه‌کې کارفه‌دانه‌کې بوون دژي دویړیخستنا ژنان ژ قادا داهینانی، له‌ورا تیکستین پری نه‌رازیبوون په‌یدابوون ب تایبه‌تی ل ته‌وان وه‌لاتین خودان ده‌سته‌ل‌اته‌کا نیرسالاری)) (العیمش، 2023: 431). واته تهف دیتنه بو مه ته‌وی چه‌ندې دووپاتدکه‌ت کو هه‌می بوارین (زانست، هونه‌ر، ته‌ده‌ب، فه‌لسه‌فه و ساسیه‌ت... هتد)) ژ لایې زه‌مالانقه د ناف جفاکیدا هاتبوونه کونترۆلکرن، دیسان ستاندارین ته‌فان هه‌می بواران هه‌ر ژ لایې ته‌وانفه هاتبوونه دانان. واته زه‌لام ژیده‌ری هیژ و یاسا و هه‌ر تشته‌کی بوون د ناف جفاکیدا. له‌ورا تهف نفیسین ده‌ستپیکې یین ژنان ب نافه‌روکه‌کا په‌خنه‌ی و نه‌رازیبوونې ده‌ینه نیاسین، تهو نه‌رازیبوونه ل هه‌مه‌ر بابه‌تین نه‌دادپه‌روه‌ریا جفاکی و په‌راویزخستنا ژنی و سنوردارکرن ئازادیا ته‌وی بوون. واته نفیسین ژنان بو مه دیاردکه‌ن کو نه ب تنی رازینه‌بوونا ژنیته ل هه‌مه‌ر تاکه‌که‌سی، به‌لکول هه‌مه‌ر ته‌فایا سیسته‌می جفاکی و سیاسیه.

سه‌بارت زارافې فیمینزم، بو جار ټیکې، تهف زارافه ل "کونفرانسی جیهانی یی ژنان ل پاریس" هاتیته بکارهینان و د تهفې کونفرانسیدا ریکه‌کفتن ل سهر ته‌وی چه‌ندې هاته کرن کو "فیمینیزم دانپیدانه ب شیانین ژنی و پشتگیریه بو ماف و ده‌سته‌ل‌اتا ته‌وی (رضا، 2016: 4). هه‌روه‌سا، گوتارین ده‌ستپیکې یین ژنان تا راده‌یه‌کې مه‌زن ب فه‌لسه‌فا روشنگه‌ری کاریه‌ربوونیه؛ تهف چه‌نده بوو سهدم کو گه‌له‌ک هزمه‌ندین مینا: ماری وولستونکرافت (Mary Wollstonecraft) هانداینه کو به‌رگریی ژ مافی ژنی بکه‌ن، ب تایبه‌تی د په‌رتووکا خو‌دا یا ل ژیر نافونیشانی "به‌رگری ژ مافین ژنی" کو ل سالا (1792) هاتیته به‌لافکر. تهف په‌رتووکا د ته‌وی سهرده‌میدا، ب دیارترین کاری ته‌ده‌ی یی ژنان ده‌يته هژمارتن؛ چونکی د تهف په‌رتووکیدا نافه‌ری به‌رگری ژ مافین ژنی وه‌کو فیرکرن و یه‌کسانیی ل گه‌ل په‌گه‌زی زه‌لامی کریه. هه‌روه‌سا ژ بلی تهف په‌رتووکې، هنده‌ک بزاف و چالاکیین دیر ژ لایې کاترین ماکولای (Catharine Macaulay) و ټوله‌مپ دیگو (Olympe de Gouges) فه‌هاتنه ته‌نجامدان (Yadav, 2018: ?).

ل ته‌وروپا ل سهدی بیستی، هژماره‌کا زورا ژنن نفیسه‌ر و ته‌دیپ په‌یدابوون، له‌ورا ب سهرده‌می رۆژه‌لاتنا ژنن ته‌دیپ ده‌اته نیاسین، ژ ته‌وانزی: (فیرجینیا وولف، کترین مه‌نسفیلد، ریڈیکا وېلد، ئانا ته‌خمتوفا و شیمپورسکا) کو ل ته‌وی سهرده‌می ل ته‌وروپا گه‌نگه‌شه‌یه‌کا زور ل سهر تیکستین ته‌وان هاتیته کرن. هه‌روه‌سا د ناف جیهانا عه‌ریه‌یژدا نفیسه‌رین وه‌کو: (نه‌وال سهداوی، له‌یلا ته‌ل علی، غاده سه‌مان، نازک ته‌لمه‌لائیک، ئاسیا جه‌بار و ته‌حلام مسته‌غانمی... هتد). دیسان د ناف فارسانژیدا نافدارترین ژنن ته‌دیپ کو ژ لایې کوردانقه د ناسیارن (فرؤغی فروخزاد... هتد) و چه‌ندین ژنن دیرتری ده‌رکه‌فیتنه (محمه‌د، 2018: 98). ته‌فجا ب په‌یدابوونا ته‌فان ژنن نفیسه‌ر و ته‌دیپ سه‌روکانیا گوتارا ژنان د جیهانا نفیسین و ته‌ده‌بیدا په‌یدابوو؛ چونکه بارودوخی ماددی و پیگه‌هی کومه‌لایه‌تی و ئابوریی ژنان ب تنی د ناف مالدا بوو، ژنی باهرا پتیریا ژنیانا خو بو لایه‌نن په‌روه‌ده و ب ریقه‌برنا د ناف مالدا ته‌رخانک ریو ته‌فه ژ لایه‌کیقه، ژ لایه‌کې دیرفه، ژن ب تنی بو تیرکرنه‌ه‌زین زه‌لامی ده‌اته بکارهینان. له‌ورا ژنی تیکستین ته‌ده‌ی وه‌کو ئامراز و ریکه‌ک بو به‌حسکرنا پرس و ناریشین ژنی بکارهینان، بو نمونه: (جه‌ین ئوستن) د نفیسین خو‌دا به‌حسی هه‌می ته‌وان کوټ و به‌ندین جفاکی دکه‌ت، ته‌وتن ل سهر ژنی هاتیته سه‌پاندن، ب تایبه‌تی د رۆمانا (کبریاء و هو‌ی) دا. هه‌روه‌سا (شارلوت برونتی) کو د رۆمانا خو‌دا ته‌وا ل ژیر نافونیشانی (جین ئایر) ده‌ریپینی ژ سالوخه‌تین به‌یژ یین که‌سایه‌تیا یا ژنی دکه‌ت.

نفیسینین ژنان د چه‌رخې بیستیدا، پی‌شکه‌فتنه‌کا مه‌زن ب خو‌فه دیت، ژبه‌رکو د تهفې سهدیدا نفیسه‌رین ژن وه‌ک هیژه‌کا په‌وشنیری و هزری لی هاتن و به‌شداري د دووباره ئافکارنا فه‌زایې ته‌ده‌ی و جفاکیدا کر. تهف چه‌نده بو ته‌گه‌ری ده‌رکه‌فتنا به‌ره‌مه‌ین ته‌ده‌ی یین به‌یژ. ل نیفا ټیکې ژ سهدی بیستی بزافا رزگارخوازا ژنان هه‌فده‌می گو‌هو‌یپین جفاکی یین مه‌زن بوون، تهف چه‌ندې کارتیکرنه‌کا راسته‌وخو ل سهر ته‌ده‌ی ژنان کر، دیسان چه‌ندین به‌ره‌مه‌ین نوی ده‌رکه‌فتن وه‌کی: په‌رتووکا (ره‌گه‌زی دیر/1949) یا (سیمون دی بو‌فوار) کو په‌رتووکا فه‌لسه‌فی ته‌ده‌بیه ل دور رۆلی ژنی د جفاکیدا دزفريت. (المناصره، 2008: 1)

ل نیفا دووی ژ سهدی بیستی، ته‌ده‌ی ژنان پی‌شکه‌فتنه‌کا به‌رفره‌ه‌تر ب خو‌فه دیت، ته‌وژی ب سهدمی ده‌رکه‌فتنا نفیسه‌رین ژن یین خو‌دان په‌وشنیرییه‌کا جو‌راوجور. هه‌روه‌سا بابه‌تین ته‌ده‌ی ژنان به‌رفره‌ه‌تر لی هاتن و ټیدی پرسین په‌گه‌زه‌پرستی، چینایه‌تی، جینده‌ریژی ب خو‌فه گرتن. ل نه‌ته‌و‌یپن ټیکگرتی گه‌له‌ک نفیسه‌رین ژن هاتنه مه‌یدانی وه‌کی: (موریسون و آلیس ووکر) به‌ره‌مه‌ین نافه‌ریا ناریشا جینده‌ر و نه‌ژادی چاره‌سه‌رکر، بو نمونه رۆمانا (موریسون) ته‌وا ب نا‌فی (محبوبه)، ته‌وا ل سالا (1987ز) هاتیته به‌لافکر، کو د تهفې رۆمانیدا ته‌زموونا ژنن پی‌سته‌ش د پیره‌وی کویلایه‌تیدا هاتیته به‌حسکر (المناصره، 2008: 1).

نفیسینین ژنان ب په‌نگه‌کې گشتی بو (ده‌ریپینی ژ ټیش و ئازارین ژنی د کومه‌لگه‌هیدا په‌یدابوونه، ب تایبه‌تی کومه‌لگه‌هین گرتی ته‌وتن دابونه‌ریتین که‌فن رۆله‌کې مه‌زن د نافدا هه‌ی، ته‌فجا تهف نفیسین ژنان، وه‌کو شوره‌شه‌کې بووینه دژي ده‌سته‌ل‌اتا توندا زه‌لامان) (ناریمان، 2020: 5). واته تهف نفیسینین ژنان وه‌کو کارفه‌دانه‌کا راسته‌وخو ل هه‌مه‌ر سیسته‌می جفاکی و که‌لتووری د کومه‌لگه‌هین نیر سالاریدا سه‌ره‌لداینه، چونکه دابونه‌ریتین که‌فن ده‌نگی ژنی کپ دکهن، بواری ده‌ریپینی ل هه‌مه‌ر ته‌وان ته‌نگ دکهن، له‌ورا ب ریکا ته‌ده‌بیا‌تا ژنان

شوره‌شه‌کا هزری و سیمبولی دژی دهسته‌لانا سه‌پاندی یا زه‌لامان نه‌نجامدا، داکو تیگه‌هین چه‌سپاندی یین دژی ژنی ژ نافیبه‌ن، ژ بهر نه‌ف چهن‌دی به‌ره‌مین ژنان نه ب تئی دهرپینه‌کا که‌سییه بو ئیش و ئازاران، به‌لکو ئامرازه‌که بو شکندنا گوتارین که‌فن و داخوازکنا پینگه‌ه‌کی نوو یی جفاکی و مروقی ب سه‌ده‌ما نه‌فی چهن‌دی (ژنان ژ بو‌قه‌دیتنا نه‌گرتن هه‌بوونا خو ده‌ست ب نفیسئی کر؛ چونکه د جیهانه‌کا نامودا، ژن ب تئی ب ریکا نفیسئی خو‌قه‌دینیت و رادبیته سهر پین خو) (علی و صالح، 2004: 18) که‌واته نفیسین دهرنخستنا تشتی کپکری و فه‌شارتییه و ژن ب نه‌فان نفیسینان هه‌فرکییا زه‌لامی دکه‌تن، ب تایبه‌تیژی نه‌گهر په‌یوه‌ندی ب بزافا فیمینستیقه هه‌بیتن.

ئیک ژ نه‌وان ریکین کو ژن خو ژ ئیش و ئازاران دهریاز بکه‌ت و مافین خو ب ده‌ستقه به‌ینیت، نفیسین ژنانه. (هیلین سیکسو- Helene Cixous) ل سالا (1975) ی جه‌خت ل سهر نه‌وی چهن‌دی کر، کو پیدفیه‌ی ژن خو‌دی خو بنفیسین. ههر چهنده داخوازیا نافبری دره‌نگ وه‌خت بوویه؛ چونکه ژنان ههر ژ میژه و به‌ری کو ئیک ژ داخواز بکه‌ت، نه‌ف کاره‌کریه. ههر ژ سهرده‌می کو (بابی ئادهم و دایکا حه‌وا) په‌یدا بووین، ههر چهنده هیچ زانیارییه‌ک د نه‌فی بواریدا نینه کو دایکا حه‌وا وه‌کو ئیکه‌م ژن تشته‌ک یان زانیارییه‌ک نفیسابیت؛ به‌لی نه‌م د نه‌وی باوه‌ریداینه کو نه‌رشیفی میژووین که‌فن و نافه‌راست و نوی چهن‌دین به‌لگه‌نامه تیدا هه‌نه دسه‌لمین کو نفیسین ژنانه، وه‌کو شعرین ژنان، (گریکی سا‌فو- 570-612 پ.ز) و ژنا شاعیرا عه‌ره‌ب (خه‌نسا- 575-664 ز) و د ناف کورداندا (مه‌ستوره‌خانی نه‌رده‌لانی- 1804-1848 ز)؛ به‌لی ل گهل نه‌فی چهن‌دی داخوازیا سیکسو یی گرنگییا خو هه‌یه، چونکه د ده‌مه‌کیدا نه‌ف بابته ئازارند کو ژنان ئاماده‌یه‌کا مه‌زن د جیهانا نویدا هه‌یه (سالح، 2023: 292). واته نفیسینا ژنان وه‌ک دیارده‌یه‌کا میژوو یی یا به‌رده‌وام، ژ ئامرازه‌کی که‌سی بو دهرپینا ئیشان، بو چه‌که‌کی شوره‌شه‌کا هزری یا به‌رفره‌ه هاته‌گوهورین. نه‌ف پرۆسه د سهرده‌می نوودا ب هیتر لیهات، کو تیدا نفیسین بوویه ئامراز سهره‌کی بو شکندنا بیده‌نگی و دامه‌زراندنا گوتاره‌کا ژنانه یا سهریخو.

ته‌وه‌ری دوو یی: رۆمانا ژنان:

رۆمانا ژنان ژانره‌کی نه‌ده‌بی یی خۆدان ئاراسته‌کی نایدولۆژییه. نه‌ف ئاراسته‌ی رۆمانی دکه‌ته ئامرازه‌کی خه‌باتی کو ژن تیدا به‌رگری یی ژ خۆ دکه‌ن. به‌رامبه‌ر نه‌وی سته‌م و په‌راویژکنا ژ لای په‌گه‌زی نیرفه لی هاتییه کرن. دیسان د نافه‌رۆکا نه‌فان رۆماناندا، ژن هه‌می پرسین ژيانا خو یین جوراوجور به‌حسدکه‌ت، هه‌روه‌سا داخازا ب ده‌ستقه‌هینانا مافی خو ژ په‌کسانی و جیاوازیی دکه‌ت. نه‌ف رۆمانه ده‌قین خو بو دهرپین و به‌رگری یی پرسین ژنی بکارده‌ینیت و داخازا مافین ژنی یین ره‌وا دکه‌ت. نه‌ف رۆمانه د ده‌لاله‌تا خۆدا جه‌ختی ل سهر لایه‌نی نایدولۆژی دکه‌ت؛ چونکه ده‌لاله‌تا نه‌وی یا گریدای په‌گه‌زی نینه؛ به‌لکو رۆمانا ژنان د شیوازی دهرپینا خۆدا ئامازیه‌یه بۆمللانا هزر و بیرین د نافه‌برا هه‌ردوو په‌گه‌زاندا. نه‌ف مللانییه هاندانا ئیکگرتنی د نافه‌برا هه‌ردوو په‌گه‌زاندا دکه‌ت و دژی ژنافگرتنا ئیک ژ هه‌ردوو په‌گه‌زانه، نه‌وی ب ریکا پزگرتنا د نافه‌برا هه‌ردوو په‌گه‌زاندا، واته رۆمانا ژنان نه‌و نفیسینا فه‌گیرانکییه نه‌وا ژ لای ژنیفه ده‌یته نفیسین، بایه‌تین نه‌وی تایبه‌ت ل سهر ژنی ب تئی ده‌یته نفیسین، نه‌فجا د نافه‌رۆکا خۆدا خه‌بات و به‌رگری یی پرسین ژنی یین جوداجودا ده‌یته کرن بو بده‌سقه‌هینانا مافین نه‌وی. هه‌روه‌سا پیدفیه‌ی ئامازه‌ بده‌ینه نه‌وی چهن‌دی، رۆمانا ژنان نه ب تئی نه‌و رۆمان، نه‌وین کو نفیسهر پین نه‌وان ژن بیتن، به‌لکو دقیت پرسین ژنی د نافدا به‌ینه ئازارندن (کانش، 2016: 31). واته رۆمانا ژنان نه ههر نه‌وه یا کو ژ لای نفیسهره‌کا ژنیفه هاتبیته نفیسین، به‌لکو پیدفیه‌یه کو نافه‌رۆکا نه‌وی ب شیویه‌کی هویر و کویر پرسین تایبه‌ت ب ژنیفه وه‌رگری، نه‌ف پرسه‌زی بابته‌تین وه‌کی ناسناما په‌گه‌زی، چه‌وساندنا جفاکی، هه‌ولین بو بده‌سقه‌هینانا وه‌که‌ه‌فی و به‌ره‌چردانا سیسته‌می بابسالاری ل خو دگرن. له‌ورا گرنگییا نه‌فی رۆمانی ل سهر نه‌وی چهن‌دییه کو رۆمان بیته‌ ده‌نگ و په‌نگه‌دانا نه‌زموون و بزافا ژنی (نه‌فجا نه‌ف رۆمانه نافه‌رۆکین خو یین فه‌گیرانکی ژ بو دهرپین ژپرسین ژنی و به‌ره‌فانیکرن ژ مافین ره‌وایین وی دده‌ته کاری و تیدا داخازیا مافین نه‌وی دکه‌ت) (سلطانی، 2020: 41). و کۆمه‌کا ده‌لاله‌تین هونه‌ری یین جورا و جور د ناف خۆدا هه‌لدگری، کو پیکهاتا (رۆمانی ئامازی پیدکه‌ت، نه‌فان ده‌لاله‌تا دهنده‌ک هزرین نه‌پستمولۆزیدا به‌رجه‌سته‌دکه‌ت) (کاظم، 2016: 90) نه‌فجا نه‌م دکارین بیژین کو نه‌ف جوره‌ رۆمانه، نافه‌رۆکا خو یا فه‌گیرانی وه‌ک ئامرازه‌کی چالاک بو به‌رگریکر ژ دوزا ژنی و مافین نه‌وی بکارده‌ینیت و داخازا کارین خو د نافا "ده‌لاله‌تین هونه‌ری" دا فه‌دشیریت. نه‌ف ده‌لاله‌ت و هیمایین هونه‌ری، د بنه‌ره‌تدا، هنده‌ک هزرین نه‌پستمولۆزی (فه‌لسه‌فه‌یا زانیی) به‌رجه‌سته دکه‌ن، کو مه‌ره‌ما نه‌وان هه‌ژاندنا زانینا جیگیر یا کۆمه‌لگه‌ه‌یه، له‌ورا رۆمان ل فیری نه ب تئی به‌ره‌مه‌کی نه‌ده‌بییه، به‌لکو دبیته پرۆژه‌یه‌کی هزری.

ده‌ره‌کفتنا رۆمانا کوردییا ژنان:

رۆمان وه‌ک ژانره‌کی نه‌ده‌بی، د ناف نه‌ده‌بیاتا کوردییدا ده‌ره‌کفتیه. دیروکا نه‌فی سهرهلدان، دیروکه‌کا نوییه، به‌لی سهرهلدان ژانری رۆمانی د ناف نه‌ده‌بیاتین ملله‌تین دی یین بیانیدا میژوویه‌کا که‌فتر هه‌یه، به‌روفازی نه‌ده‌بیاتا کوردی؛ ژبه‌رکو رۆمان ((د ناف نه‌ده‌بیاتا کوردیدا تا راده‌یه‌کی دره‌نگ سهرهلدايه. نه‌گه‌ری گیرۆبوونا نه‌فی سهرهلدان دفریته‌فه بو هوکارین سیاسی، جفاکی، ره‌وشنیری و دۆخی ناله‌باری کوردستانی)) (حه‌سه‌ن، 2023: ؟). واته دۆخی ناله‌باری کوردستانی، نه‌گه‌ره‌کی یی دره‌نگ سهرهلدان رۆمانی د ناف نه‌ده‌بی کوردیدا بوویه.

سه‌باره‌ت نه‌ده‌بیاتا ژنان، ب شیویه‌کی گشتی و رۆمانا ژنان ب شیویه‌کی تایبه‌تی، ب ره‌نگه‌کی دره‌نگتر د ناف نه‌ده‌بیاتا کوردیدا په‌یدا بوویه نه‌فه ژ لایه‌کیه؛ ژ لایه‌کی دیتفه هژمارا به‌ره‌مین نفیسهر ژن ب شیویه‌کی به‌رچاف ل چاف په‌گه‌زی نیر د کیمن، نه‌فجا سه‌باره‌ت نه‌فی مژاری نفیسهر و په‌خنه‌گرین کورد دوو بۆچووین جیاوازه‌نه، هنده‌ک ژ نه‌وان کیمیا به‌ره‌مین نفیسهر پین ژن بو کیمیا هژمارا نه‌وان فه‌دگهرین، به‌لی هنده‌ک نفیسهر و په‌خنه‌گرین دیتر نه‌فی بۆچوونا ئیکی ره‌ت دکه‌ن و نه‌گه‌ری کیمیا به‌ره‌مین نفیسهر ژن بو باردوخ و

ناسته‌نگین جفاکی و سیاسی د ناف جفاکی کوردیدا فهدگهرین، کو بووینه سه‌دهمی سهره‌کی کو نه‌هتایله دهنگی ژنی ب شتویه‌کی به‌رفره و راست و دروست بگه‌هسته خوانده‌فانان، نه‌فجا ((له‌زۆریه‌ی کۆمه‌له‌ دواکه‌وتوووه‌کاندا بارودۆخی ژنان تیایدا نزیکه له هه‌مان نه‌و بارودۆخه‌وه، که له رابردوویه‌کی دووردا هه‌ببوه. کۆمه‌لی کورده‌واریش نه‌گهری چهند سالیکه هه‌نگاو ناوه و به‌خۆ سه‌لماندن و هاتنه مه‌یدان وداکوکی ژنان خۆیان باشتربووه له‌چاو رابردوودا؛ به‌لام هه‌شتا هه‌ن وده‌بهرین که دان به‌بوون و تواناکه‌ی ژناندا نانت. که دیاره مه‌به‌ستی ئیتمه لایه‌نه کۆمه‌لاتیه‌کاندا زیاتر جه‌ختکردنه‌وه‌یه له‌سهر پرۆسه‌ی به‌ره‌می نه‌ده‌بی فمینیستیان، که زۆریک له نوهران و رۆشنیرا پێیان وایه نووسه‌ری ژن ل کۆمه‌لدا که‌من، هه‌ر بۆیه نه‌ده‌بی ژن له به‌رامبه‌ر نه‌ده‌بی پیاواندا که‌مه‌نگتره. ده‌سته‌یه‌کی تر له نووسه‌ران پێیان وایه، کیشه‌که په‌یوه‌ندی به‌هه‌ل و مه‌رج و بارودۆخه‌وه هه‌یه نه‌وه‌کو بۆ که‌می نووسه‌ری ژن)) (به‌کر و رسول، 2010: 81). ل دویمه‌یه‌ی دشین یێژین: بۆچوونا ئێکی سه‌باره‌ت کیمیا تیکستین ژنانا بۆچوونه‌کا گه‌له‌ک ساده‌یه، ژبه‌رکو مه‌ ناگه‌هینه‌ت راس‌تیا کیشه‌ی، دیسان نه‌ف بۆچوونه‌ ناچیه‌ت د ناف کوپراتیا کیشه‌یدا، به‌لکو نه‌ف دیتنه‌ ب رهنه‌گه‌کی راس‌ته‌وخۆ و ب ته‌مامی وی راس‌تی پش‌تگوه ده‌افیت، کو ب درێزاهیا سه‌دسالان، ژن ژ مافی خواندن و نفیسی، ژ سه‌ربه‌خۆیا ئابووری و ژ مافی ده‌ربهری ب شتویه‌کی سیسته‌ماتیک بێبار بوویه. به‌لکو نه‌ف بۆچوونه‌ ب تێ بۆچوونه‌کا ئاماریه‌، به‌لێ بۆچوونا دووی گه‌له‌ک زانستیره، دیسان دچیه‌ت د ناف کوپراتیا کیشه‌یدا و نه‌گهرین کیمیا تیکستین ژنان بۆ مه‌ دیاردکه‌ت و ب رهنه‌گه‌کی کومه‌لناسی سالوخ‌دانا نه‌ف دیارده‌بی ده‌که‌ت، واته کیمیا نفیسه‌رین ژن نه کیماسیه‌کا سروشتیه‌، به‌لکو ده‌ره‌نجامی نه‌وان دیوارین نه‌دیار یێن جفاکی، سیاسیه‌ کو ب درێزاهیا میژووێ ل هه‌مبه‌ر ژنی هاتینه ئافاکرن، ب واتایه‌کا دی، کیشه نه‌ د نه‌بوونا شانین داهینانیده‌یه، به‌لکو د نه‌بوونا ده‌رفه‌ت و ئازادیا ده‌ربهرینیده‌یه کو ژ نه‌گهری نه‌وان بارودۆخین د ناف جفاکی کوردیا هاتینه سه‌پاندی چێبوویه.

ب شتویه‌کی گشتی ل ده‌می ئهم باس ل خه‌باتا ژنا کورد ده‌کهن، ئهم رۆپرووی جیاوازی هه‌زی و کومه‌لایه‌تی و ئابووری دین، نه‌وین د ناف کۆمه‌لگه‌ها کوردیدا هه‌ین کو نه‌ف جیاوازیه‌، هه‌تا راده‌یه‌کی باش دبیه‌ نه‌گهری نه‌وێ چهن‌دی کو ب زه‌حمه‌ت ئهم بش‌ین یێژین کو ژن کورد ب شتویه‌کی گشتی هه‌مان دین و هه‌ر هه‌ین؛ چۆنکه ژنا گوندان و باژێران و خوانده‌فان و یا نه‌خاندنه‌فان، هه‌تا کو یێن خوانده‌فانژی ل گه‌ل ئیک د جیاوازن. نه‌ف چهن‌ده‌زی دبینه نه‌گهری جیاوازی ییروبوچوونان، به‌لێ د هه‌مان ده‌مدا، نه‌ف چهن‌ده نه‌بوویه رینگر ل به‌رامبه‌ر خه‌باتا ژنا کورد بۆ ده‌ستقه‌هینانا مافین خۆ. هه‌رچهن‌ده نه‌ا ژنا کورد گه‌له‌ک ژ مافین خۆ ب ده‌ست خۆفه هیناینه؛ به‌لێ خه‌باتا نه‌وێ هه‌تا راده‌یه‌کی ژ خه‌باتا ژن دیترین جیهانی یا جیاوازه؛ ژبه‌رکو گه‌لی کورد ب شتویه‌کی به‌رده‌وام ژ لای رێژمین ئیک ل دویش ئیکفه گه‌له‌کی سته‌م دیتی و داگیرکری بوو. هه‌روه‌سا پارچه‌پارچه‌بوونا خاکی کوردستانی و نه‌بوونا ده‌وله‌ته‌کا سه‌ریخۆیا کوردی وه‌کریه‌ کو ژنا کورد ب که‌فیه‌ت به‌ر خه‌باته‌کا نه‌ته‌وایه‌تی و رۆپرووی داگیرکهران ببیت. ژنا کورد وه‌کی هه‌می ژن جیهانی نه‌ده‌به‌کی سه‌رفه‌راز و نافه‌کی نه‌مر یێ د ته‌فنی دیروکا کوردیدا راجاندی و ریکا هونه‌ری و نه‌ده‌بی و سیاسی گرتیه به‌ر (هروری، 1983: 54). که‌واته ((ب شتویه‌کی گشتی به‌ هوێ نه‌وه‌ی میله‌تی کورد به‌ درێزای میژوو له‌ ژیر ده‌سه‌لاتی داگیرکهراندا بووه. به‌شتویه‌ک چه‌وسیناره‌ته‌وه له‌ زۆر مافی سه‌ره‌تای خۆ بیه‌ش بووه. ئه‌مه‌ش به‌ جوړیک له‌ جوړه‌کانی کاریگه‌ری خۆی هه‌بووه له‌سه‌ر ژانی ژنان. له‌گه‌ل هه‌موو نه‌مانه‌شدا ژنی کورد له‌پال نه‌رکه کومه‌لایه‌تی، ئابووری، ئایینی و ره‌وش‌تیه‌کاندا توانیوه‌ته‌کی که‌م تا زۆر به‌شداری له‌ پرۆسه‌ی مه‌عریفی دا بکات)) (عه‌بدوڵا، 2014: 73). چۆنکه ژن زی وه‌کی زه‌لامی دشت هه‌ست و سۆز و خه‌یلا خۆ د فۆرمین نه‌ده‌بیدا ده‌ربهریت و شیانین خۆ د چارچۆفی ژانرین نه‌ده‌بیدا ده‌ربهریت.

نه‌گهره‌کی دیتر کو که‌سایه‌تیا نفیسه‌رین ژن و نه‌ده‌بیاتا نه‌وان ب رهنه‌گه‌کی دره‌نگتر په‌یدا‌بووی، بۆ (نه‌بوونا خواندنگه‌ه و خۆنده‌وارین و دره‌نگ ده‌رکه‌فتنا چاپ و رۆژنامه و گو‌فاران نه‌گهره‌کی دی یێ دره‌نگ ده‌رکه‌فتنا وی د مه‌یدانا نه‌ده‌بیدا بوویه) (عه‌بدوڵا، 2014: 73). نه‌فجا ژنا کوردژی ل دویش بارودۆخین سیاسی و جفاکی و ئابووری... هتد د سه‌رده‌مین جۆدا‌جۆدا نه‌وین د نافدا دژیان ده‌ربهرین ژ مافین خۆ کرینه، نه‌فجا ژنا کوردژی وه‌کو ژن هه‌می نه‌ته‌وه‌یین دیتر یێن جیهانی ((به‌رۆزگاری جیاواز تبه‌ریبووه هه‌ندێجار پله و پایه‌ی به‌رز بۆته‌وه، هه‌ندێجاریش ناوی له‌ناو ناواندا نه‌ماوه و په‌راویز خراوه به‌تایبه‌تی له‌ کوردستانی عێراقدا تووشی چهن‌ده‌ها گیروگرفت بووه و له‌مافه‌کانی یێ به‌ری کراوه به‌تایبه‌تی به‌هوێ نه‌وه‌سه‌لاته‌ نا کوردیانه‌ی که‌یه‌ک له‌دوای یه‌ک ده‌سه‌لاتیان گرتۆته ده‌ست و تیراوانینی جیاوازیان هه‌بووه به‌رامبه‌ر به‌ ژن)) (سالح، 2009: 112)، واته ژنا کورد زی وه‌کی هه‌می ژن جیهان گه‌له‌ک ناسته‌نگ هه‌بوینه، کو بووینه نه‌گهرین دره‌نگ ده‌رکه‌فتنا وی د قادا نه‌ده‌بیدا ((وه‌کو هوکاري کۆمه‌لایه‌تی و ماددی و نه‌بوونی پێشینییه‌کی نووسینی ژنانه که ژنان بیکه به‌سه‌ر مه‌شقی خۆیان)) (سالح، 2023: 295). که‌واته هه‌مان هوکار بووینه نه‌گهر کو ژنا کورد دره‌نگ به‌هتته د مه‌یدانا نفیسی‌نیدا و بۆ ماوی (950 سالان نه‌ده‌ب ب تێ یێ زه‌لامان بوو، ژنان ئاماده‌بوونه‌کا وه‌سا نه‌بوو کو ژ هه‌زی به‌حسکرنی بیتن، ژ بلی ((مه‌ستوره‌ خانی نه‌رده‌لانی ناوه‌ی ژنیکی دیکه‌مان به‌رچاو ناکه‌وی)) (سالح، 2023: 295). به‌لێ ب بورینا ده‌می تایبه‌تی ل ده‌هین پینج و شه‌شی ژ چهرخی ببستی، ژنا کورد ده‌ست ب نه‌ده‌بی فهدگیرانکی کریه‌، چهند ده‌نگین وه‌کو: (دایکا سۆلاقی، نه‌سرین فه‌خری) ده‌رکه‌فتن. دایکا سۆلاقی ل نافه‌راستا سالی پینجی ده‌ست ب نفیسی‌کی کر، دیسان ب ئیکه‌م ژن ده‌هته‌ هژمارتن، کو گرنگی ب نه‌ده‌بی زارۆکان دای و چهن‌دین به‌ره‌مه‌مین شیعر و چیرۆکی نفیسی‌نه؛ به‌لێ ل سالی هه‌شتیان و وێفه ده‌ست ب به‌لافکرنا به‌ره‌مه‌مین خۆ کریه‌. هه‌روه‌سا (نه‌سرین فه‌خری) زی زیده‌باری به‌ره‌مه‌مین نه‌وی یێن نه‌کادیمی چهند دیوانین شیعی‌ی هه‌نه (سالح، 2023: 295).

فه‌کۆله‌ر (عوهمه‌ر مارف به‌رزنجی) د په‌رتووکا خۆدا، نه‌وا ل ژیر نافۆنیشانی (لیکولینه‌وه و ببیلوگرافیا چیرۆکی کوردی) ئامازی ب دوو چیرۆکین کوردی ده‌که‌ت، کو نه‌ف هه‌ردوو چیرۆکه ژ لای ژنانفه‌ هاتینه نفیسن، نه‌و زی چیرۆکا: (ئاییشه) کو ژ لای (گه‌لاوێژ ئیبراهیم) فه‌

هاتییه نفیسین و ل سالا (1968) ی ل رۆژنامهیا (رابهرین) بهلافکریه، دیسان چیرۆکا (خانمه غه مباره که) کو ژ لای (حه سیبه ئه حمده) فه هاتییه نفیسین و ل سالا (1969) ی ل رۆژنامه (زرگاری) بهلافکریه (عه بدول، 2014: 90). واته ل ده می ژنا کورد ده ست ب هۆنه ری چیرۆک نفیسینی کری ژمارا ئه فان ژنان یاکیم بوو؛ ل ده می ده میدا به ره مه مین خو د گو فار و رۆژنامه یاندا بهلافکریه ((نه جیه ئه حمده یه کیک بوو له چیرۆک نووسه کانی ئه و سه رده مه و له یه کیک له چاوپیکه وتنه کانی باسی له وه ده کات: ئه و کاته ی ده ستم دایه شیعر و چیرۆک نووسین، ده توانم بلیم ئافره تی شاعیر به تایبه تی چیرۆک نووس زۆر که م بوون له و سه رده مه دا ته نیا شیرین کاف و ئه حلام مه نسور که چیرۆکیان ده نووسی)) (عه بدول، 2014: 90)، به لی هه تا ئه فی سه رده می چ ژ ئه فان ژنان رۆمان نه نفیسیه؛ به لی ل نافه راستا سالین هه شتیان ب تایبه تی ل سالا (1985) ی، هه تا سه ره لدانا گه لی کورد ل سالا (1991) ی نفیسه ر (گه لاوێژ سالح فتاح) هه فزینا نفیسه ر و سیاسه تمه دارێ کورد (ئیه راهیم ئه حمده) چوار رۆمان نفیسین و بهلافکر ئه وژی: (بووکی ئاته خان 1985)، (دایک و کو 1987)، (به ره و ئه شکه وتی دلیران 1988) دوو به رگه، (رێبوارێکی سه رگه ردان 1989)، هه ره و سا پشتی سه ره لدانی دوو رۆمانین دیژی نفیسینه ئه وژی: (دنیا پیه سیه 1992) و (گه شتی کوردستان 1996) ل گه ل رۆمانه کا دی ب نا ئی (بایز و به هاری خونه) کو میژوو یا نفیسین ئه فی رۆمانی یا دیارینه؛ به لی ل گه ل هه می به ره مه مین ئه و ی یین دیتر ل سالا (2018) ی هاتییه چاپکر. تشتی هه زی ئاماره کرنی ئه وه، کو (گه لاوێژ) ی ناسناما پتریا ده قین خو وه کو ژانره کی ئه ده بی ده سنیشان نه کریه و ل سه ر هنده کان نفیسیه (چیرۆک) و ئه و ب خو (رۆمان) ه، وه کی (بووکی ئه تاخان) و (گه شتی کوردستان). ل سه ر به رگی (رێبوارێکی سه رگه ردان) و (بایز و به هاری خونه) ه یچ تشته ک نه نفیسیه. ب دیتنا مه دبیت نافهری وه کو نفیسه ر شاره زاییه کا وه سا د تیورین چیرۆک و رۆمانیدا نه بوویه و ب دروستی چیرۆک و رۆمان، ژ ئیک جودا نه کریه.

ل سالین نوتان ژ چه رخ بیستی، نا ئی ه یچ ژنه کا دی نه هاته پش و ه یچ رۆمانه کا دی ب پینووسی ژنی نه هاته نفیسین، به لکو هه تا ده می ئیکی ژ سه دی بیست و ئیکی و ب تایبه تی ل سالا (2004) ی جاره کا دی (گه لاوێژ) ی رۆمانا (له سه ر بالی سیمه رخ) بهلافکر و رۆمانا (دایک و کو) ل سالا (1987) ی، نفیسیبوو و ل سالا (2005) ی بهلافکر.

ژ ئه گه ری گوهری نا بارودوخی سیاسی و ئابوری کوردستانی و ژ نافچوونا رژیما عیراقی، ئیدی بواره کی زنده تر بو ژنان هاته ره خساندن و ژماره کا به رچا فا ژنان هاته د نا ف مه دانا نفیسینا رۆمانیدا و ژماره یه کا رۆمانان نفیسین و بهلافکر، ژ ئه فان ژنانزی: (ئه حلام مه نسور، مه هاباد قه ره داغی، به یان سه لمان، رێواس ئه حمده، روناک شوانی، زهینه ب یوسفی، په ری که ریمی نیا، نه سرین جه عفه ری، نیگار قادر، کوچه ر ئه بو به کر، تانیا میرزا، فینۆس فایق، رووخوش عه لی، خه ند عه بدول ره حمان، دلخواز توفیق، سارا جه عفه ری، رازاو غه فوور، چنور نامیق، نه جیه ئه بو به کر و ئه ژین عه بدول خالق هه رچه نده ئه گه ر ژمارا ئه وان ل گه ل ژمارا زه لمان به راورد بکه ی یا کیمه؛ به لی هه بوونه کا به رچا ف هه یه و شیینه د ماوی (15) سالین بوریدا بوشاییه کا مه زن پر بکه ن و ببه بناغه و ریکه که ب بو ژنن پشتی خو. هه ره و سا ل ده فه را به هدینانزی چه ندین رۆمان نفیسین ژن هه نه ژ ئه وانزی: (سندس نه ئی)، کو ئیکه م کچا کورده ل پارێزه گه ها ده وکی رۆمان نفیسی ئیک رۆمان هه یه ب نا ئی (هیزارد وه رچه خا نندا- 2014) و ئاواز مسته فا (ژفانه ک ژ دوماهی کا شه ئی- 2014، ره فین ژ خوله کین زه ر- 2018) و شرین عزه الدین (خه ونین به ره زه بووی- 2019) هه ره و سا که و سه ر شه وکه ت (مرن د زه نگا دوازی دا- 2015، ئوکتوبه ره ک ژ مژی- 2018، بوون- 2021).

ته وه ری سیی: وینه:

وینه د فه کۆلینین ئه ده بیین رۆژئا فایدا، ل ژیر کۆمه کا زارا فان هاتییه بکاره یان، گه له ک جاران ژ ئه نجامی لایه نگریا رێبازه کی، یان ئایدۆلۆژیه کی، یانزی ته وژه کا هونه ری، ئاراستی وینه ی جوانی بوویه. د فه کۆلینین ره خه نگرین رۆژئا فایدا، ئه م زارا فه کی ئیکگرتی بو وینه ی هونه ری نابین، وه کو د زمانی فه ره نسیدا، زارا ئی (وینه ی ئه ده بی Limage Litteraire) دیسان د زمانی ئینگلیزیدا، زارا ئی (وینه ی شیعی Poetry Image) و د زمانی رووسی دا (وینه له هۆنه ردا- Limage dans l'Art) و هه ره و سا (وینه ی شیعی) هاتییه بکاره یان (الطالب، 2007: 29). له و را د زمانناسی و ره خا ئه ده بی دا ئه ف زارا فه ی ئالوزه و ئیک و اتایه کا ب تنی ناده تن، به لکو د نافخو دا چه ندین ده لاله ت و واتایان هه لدگری، وه کو (وینه ی هونه ری، وینه ی ده برینی، وینه ی په فی)، که واته ئه ف زارا فه هه لگری ئیک و اتا نینه (أحمد، 2022: 6).

فۆرمالیستین روس جیاوازیی د ئیخه د نافه را وینه (image) و وینه ی هونه ری (imagery) دا، هه ره و سا ل ده ف ئه وان وینه ی هونه ری هه فواتای، شیوه یین ره وانیه یه وه کی لیکچواندن، خواستن و درکه ی (حه مه د، 2012: 118)، پیدفیه ئه و ی چه ندی بزاین، کو هه می ره خه نگرین ئه و روپی زارا ئی (image) بو وینه ی بکارنا هین (غیلان، 2003: 7)، واته وینه زارا فه کی فره و اتایه و وه کی گیانداره کی زیندی ل گه ل ده ورو به ری خو دگونجیت.

هه ر د که فندا وینه ی تیکه هین جو را وجۆر ل ده ف ره خه نگرین رۆژئا فا وه رگریته، ئیک ژ ئه فان ره خه نگران (ئه رستو تالیس) بوویه، نافهری د په رتو وکا خو دا (هونه ری شیعی) دیژیت: ((وینه ئه گه ری چیرۆکه رگرتا مروفیه، مه ره م ژ دیتنا وینه یان ئه وه کو مروف ژئ فی ردبیت، تایبه تی ل ده می مروف لی دنیریت مروف پیزانیه کی ب ده ستخو فه ده ییت)) (ارسطو: 83). واته وینه ل ده ف "ئه رستو" ی ریکه کا گرنگه ژ بو تیکه هشتنا شیعی، کو تیدا گه له ک ئاماره ده یته شو فه کرن، تایبه تی ئه وین شاعیری دقیت بگه هیته وه رگری، ژ لای خو فه "کانت" (1) ((ب کویراتی چوویه د ناف جودا کرنا گه وه ری زانیی ژ لایه کیفه و ده رکه فتنن ئه و ی یین دیتبه ر ژ لایه کی دیتفه کو وینه ی هونه ری ژ جیهانا ئه و ی یا میتافیزیکی بریه جیهانا زانیی و ئه فی چه ندی وینه ژ بیا فی میتافیزیکی و فه لسه فا که فن به ره ف بیا فی زانییقه چوو)) (صالح، 1994:

3). ههروهسا "سیسیل دی لوپس"⁽²⁾ سهبارت وینهی دیپژیت: ((وینه د سادهترین واتهیا خۆدا نهخشه که جهستهی ئهوی پهقیق تژی ههستن و وهسف و خوازه و لیکچواندن ئهفی وینهی دروستدکهن، کهواته وینه بۆ مه رسته و دهستهواژه یین پری وهسف پشکیشدکهت و تشته کی جوان ژ راستیا دهرفه دگههینته خهیالا مه)) (دی لوپس، 1982: 23). کهواته گرنگترین تایبهتمهندی وینهی ئهوه کو یی دیتبهره و زۆریهیا ئهوه وینهی نههسته د راستیدا پهیوهندییه که دیتبهه یالاواز یاپنقه گرتدایه.

ئهگهر ئهم سهحکهینه ئهفی زارافی د رهخنا عه رهبیدا دی بینین ((په کاربروترین زاراهوی رهخی ئهدهبییه، که له کۆنهوه به شیوه و دهبرینی جیاواز له رهوانیژی عه رهبیدا به کارهینراوه و له سهردهمی درهوشانهوهی رهخی نوئ له ئهدهبی رۆژئاوادا خوشهویستییه کی زیاتری پهیدا کر)) (احمد، 2022: 7)، بهی ئهف زارافه ب ئهفی تیگههشتنا نوی ب ریکا کاریگه ربوون ب ریبازین ئهدهبی یین رۆژئاوا بۆ رهخنا عه رهبی هاتییه فه گوهازتن. ب تایبهتی ریبازا رۆمانسی، کو زندهتر جهخت ل سهر لایهتی وینه گرتنی د شیعرتیدا دکهت؛ ژ بهر ئهفی چهندی ((سهرهتای ده رکهوتنی زاراهوی وینه له رهخنهی عه رهبیدا له کۆتاییه کانی ئهم سهردهمه دا، جیاوازی هه بوو له نیوان رهخنه گران و خوینه ران و توێژه رانی نوێ عه رهبیدا، له تیگههشتن و دیارکردنی واتای رهخنه یی، به تایبهتی له ههندی توێژه رانی نامه ی زانکۆیی ولاتانی عه رهبیدا. زاراهوی وینه وه کوو ناوینشانی ههندی نامه به شیوازی جیاواز ده رکهوت، وه کوو وینهی شیعری (الصورة الشعرية)، وینهی ئهدهبی (الصورة الادبية)، وینهی هونه ری (الصورة الفنية)) (احمد، 2022: 7). د ئهوی سهردهمیدا تیگههشتنا ئهفی زارافی ل سهر روانگه ها تاکه که سی راوهستا بوو.

تهوه ری چواری: پینگه هی ژنی د جفاکی کورده واریدا:

پینگه هی ژنی د ههر جفاکه کیدا، نیشانا ناسنامه و تایبهتمه ندین رهوشتی یین ئهوی کۆمه لگه هییه، د ده مه کیدا لاپه رین میژوویا گهلان ب گشتی و یا کوردان ب تایبه تی، د تژینه ژ به حسی قه هره مان و پاشا و میر و سهرداران و شهر و شۆره شین ب هیزین دهوله تان؛ بهی ب مخانیفه پینگه ه و رولی ژنان ب گشتی و ژنا کورد ب تایبه تی، هه ژارترین لاپه رین میژووی ب خوڤه گرتینه.

فه کۆلین و سهرچاوه یین زانستی د بوارین کۆمه لایه تی و که لتووری ملله تی کورده واریدا، ب شیوه یه کی گشتی و خوڤی ژنان ب شیوه یه کی تایبه تی ب کیمی به رچاف دکه فن، ب تخی ئهوه سهرچاوه نه بن، ئه وین رۆژه لاتناسان ئاماژه پی کری، تایبه تی ل ئهوی ده می کو ئه وان سهر دانا کوردستانی کری، پی گو مان ئه وان زی ژ روانگه ها خو یا تایبه ت تیگه هشتنن خو تو مارکریه و وینه یه کی ئهوی سهرده می میژووی پی گه لی کورد ئینایه بیرامه. (به کر و رسول، 2010: 82) د سهرچاوه یین به رده ستدا دیاریوویه، کو که سایه تی و پینگه هی ژنا کورد و هه لویستی زه لامی کورد ب هه فرا بووینه مه سه له کا گرنگ یا رۆژه لاتناسی و ره فه ندین ئه وان گرنگییه کا مه زن پی دایه. گه له ک جارن فه کۆله ری کورد، سه باره ت راست و دروستیا ئه فان تو ماران دکه فیه ت د گو مانیدا. سه باره ت ئه فی بابه تی فه کۆله ر (که مال مه زههر) سه باره ت ئه فی مزاری دیار دکه ت کو ((به چاوی گو مانه وه له لۆژیکی ئه و رۆژه لاتناسانه ده روا تی و ده ره قیان ده لی: گه ری ده ئه ورۆپیاییه کان گه لیکیان به شان و باهوی ژنی کورد هه لداوه به راده یه ک جاروبار خو مانمان له بیر ده چیتته وه، و ابزانم ئه و گه ری دانه پی نیازی خه راپ، که میک زۆر رۆیش توون. وادیاره له کۆلانه ته سه که کانی شاره داخراوه کانی رۆژه لاتنه وه ها تو نه ناو شاخ و داخه کراوه کانی کورد ستانه وه و که میک سهریان لی تی کچووه، بۆیه کا ئافره تی کوردیان له ئافره تانی ده ور به ریان با شتر ها تو وه نه ته به رچا و)) (مه زههر، 1996: 42). کهواته ئه وان گه رۆکین رۆژه لاتناس ب تخی تشتی سهر نهج راکیش تو مارکریه، پاشی ل دویف تیگه هشتنا خو ئه و تشت شروڤه و هه لسه نگان دینه. هه ر د ئه فی بواریدا (که مال مه زههر) دیپژیت: ((راسته ئافره تی کورد پی خاوس نیه، به لام ئافره تانی هه موو ناوچه شاخو یه کانی جیهان هیج کاتیک هیج کامیان پی خاوس نه بوون؛ چونکه نه سه رما و سۆله ی زستان و نه ته لزمی به ردی شاخه کان رینگه ی پیخاوس ناده ن)) (مه زههر، 1996: 42) کهواته سروشتی کوردستانی هوسا د خواست ژنا کورد ژ لای جلوه برگ و هه تا کو رهنگی ئه وان ل دویف ئه فی سروشتی خو بگو نجینیت و ئه فه واتا ئهوی چهندی ناده ت، کو ژنا کورد نه ژ که سی زنده تره و نه ژنی ژ که سی کیمتره.

ههروهسا تشتی کو سهر نهجا رۆژه لاتناسان بۆ خو کیشای و ب خاله کا ئه رینی و سیمایی نازادی ناساندی. لایه نی جلوه برگ ژنان و دیمه نی سه رپۆش و نه کرنا عه با ی بوو. د ئه فی بواریدا رۆژه لاتناس (سۆن-سنوک هرخرونی- Snouck Hurgronje)⁽³⁾ دیپژیت: ((ژنه کانیان رۆپۆشیان نییه و رۆخساری خو یان ناشار نه وه)) (که ریم، 2019: 347). کهواته ژنا کورد وه ک موسلمان د به رکرنا جلوه برگین ئیسلامیدا یان نازاد بوو.

دیسان پله و پایه یا ژنا کورد زۆر ژ پله و پایه یا ژنین تورکیا و ئیرانی به رزتر بوو، کهواته هه فزینن ئه وان ب چافه کی یه کسان لی د نیری، ههروهسا ئه گهر ئهم ژنا کورد ل گه ل ژنین تورکیا و ئیرانی به راوورد بکه یین؛ دی بینین کو ژنا کورد پتر نازاد بوو. د ئه فی بواریدا (مه لا مه موودی بایه زیدی) ته که زنی ل سهر ئه فی چهندی دکه ت و دیپژیت: ((ژنی جوانی گه نجیان ل گه ل پیاواندا دانه نیشن و قسه ته که ن و پی ده که نن، پی ئه وهی میردیان دل یان لی پیس و گو مانیان لی بکات)) (عه بدولا، 2014: 40). نافه ری پتر جهختی ل سهر نازادی و سهر به ستیا ژنا کورد دکه ت، کو چد بیت به شه کی ئاخفتن و دیننن ئه وان نفیسه ران راست بیت، کو ژنا کورد ملبمی زه لامی ئه رکین رۆژانه جیبه جیکرین بۆ بده سته هینانا ژیا را رۆژانه، ئه فه زی بوویه ئه گه ری ئهوی چهندی کو ژنا کورد د ناف مالدا نه مایه و پتر نازادیا ده رکه فتنی هه بوویه و نه بوویه گرتیا چوار دیواران.

ئه گهر ل سه دین (19، 20) ئی، ل وه لاتین رۆژئاوا ژنی مافی ها ولاتی بوونی نه بیت و وه کی کو ئیله ته ماشه کر. د ئهوی ده میدا ژنا کورد خودان پینگه هه کی به رزتر بوو و دشیا کاروبارین میری ب رنقه بیت، دیسان شایه بیته خودان ده سته لات و چهن دین ناوچه ل ژیر ده سته لاتا ئهوی ئه وان بریقه برینه، وه ک ((دهوله ت خانم، که له دوا ی مردنی میرده کی له 1316 ئی توانیویه تی بیته خاوه ن ده سه لاتی لو پستان و بۆ

ماوهیه ک بوویه پاشای خاکی (لورستان)) (عبدالولاء، 2014: 41) ههروهسا ((ولیه خانی ئهردهلان دواى کۆچى کردنى خوسرهوخان عه مانولای برائى، فه رمانه وای میرنشینی ئهردهلانى گرتۆته دهست، له سالى 1815ئى فه رمانه وای بۆ کوره کهى غولام شاخان به جى هيشتووه)) (عبدالولاء، 2014: 41). زنده باری ئه وى چهندى کۆرنا کورد شيايه د کاروبارین جهنگ و شهروشوراند به شداربیت و پوپروى دژمنى ب راوهستیت وه کى ((قه رفاتیم وه ک سهرکردهیه کى سهربازى ناسراوه، به ووى نازايه تیه وه نابانگى زورى پهیدا کردوه، به جوریک بووه ته جیگه ی سهرنجى رۆژنامه بیانیه کانی ئه و سهرده مه، دواى ئه وى له شه رى "قرم" له "1853" بشدارى ده کات، سهرکرده یه تى "300" سواره کات)) (عبدالولاء، 2014: 41-42).

مێرووی نافی چهندين ژنێن کورد تۆمارکریه وه کى: (عادیله خانم، حه پسه خانی نه قیب و خانزادى میرى سۆران... هتد، ئه فه و گه له کێن دیت ب شیانین خۆ هه ولدایه ژ بۆ ده سته هینانا خواستین ملله تى کورد و به رژه وه نديین ژيانا ژنا کورد و ههروهسا پششى کۆمارا کوردستان و به رده وام بوونا هه رازادى و سهربخۆ، ژنانزى رۆله کى مه زن هه بوویه و ب کریار به شداری د رویداناندا کریه و به شداریا ئه وان ئیکه م پینگه بۆ ژ خه باتا پرگارى خواز ژان، ههروهسا مێروو شاهده کو خه باتا ژان ژ خه باتا زه لامان کیمتر نه بوویه. ل سهر ده مى پزیم به عسرى چهندين ژنێن شۆرشگێر و خه باتکه ر هه بوویه وه کى: (له یلا قاسم و مامۆستا سنه و به ر... هتد). ههروهسا د قوناغین هه فچه رخ و سهرده مى نوکه ژیدا، ژنا کورد رۆله کى کارا د نافه ندين بریارى و ده سته لاتین یاسادانا و جیه جیکریندا گێرایه. بۆ نمونه (د. فلا فه رید) وه ک ئیکه م ژن بوویه سهرۆکا په رله مانى کوردستانى و پاشان (د. رێواز فایه ق) هه مان پۆست وه رگرتیه. دیسان چهندين ژان پۆستى وه زاره تى وه رگرتیه، چ د حکومه تا عیراقى دا وه ک (نه سرین به روارى)، یان د حکومه تا هه ریم کوردستانى دا وه ک (بێگه رد تاله بانى) و (کوێستان محه مه د)، زنده باری رۆلى (له یلا زانا) وه ک ئیکه م ژنا په رله مانتارا کورد ل تورکیا و (هێرۆ ئیبراهیم ئه حمه د) وه ک سهرکرده یه کا دیار د گۆرپانا سیاسى و مه ده نى دا.

ته وه رى پێنجى: وینه ی زه لامى د رۆمانا (ره فین ژ خوله کێن زه ر) دا یا ئواز مسته فا به روارى:

رۆمانا (ره فین ژ خوله کێن زه ر) یا (ئواز مسته فا به روارى) رۆمانه کا جفاکریه ل دۆر چیرۆکا کچه کى دزفیت، کو د ناف خیزانه کا نیرسالاریدا ده یته سهر دونیایى. ئه ف کچه د چرکه ساتین ده سپکا ژيانا خۆدا ژ هه مپزرا خیزانا خۆ ده یته دویرکرن و به ره ف مالا مه تا ئه و یقه ده یته په وانه کړن. پششى حه فت سالان جاره کا دى ب توندی ژ لایى باپى ئه و یقه ده یته د ناف خیزانا خۆدا و ئیدی ئه و ل گه له هنده ک برا یین درنده دژیت و ئیدی ژيانا ئه وى یا ره ش ده سته پدکه ت. ئه ف کچه ده کفه یته ژیر توند و تیزیه کا جه سته ی و ده روونى ژ لایى باب و براین خۆفه. ئه نجامى توند و تیزى ب شیویه کى نیکه تیف ل سهر ئه ف کچى دیاربوون و ئیدی هه مى زه لام د چافى ئه ویدا د کریت و درنده بوون، ب تى هه فالى ئه وى (رۆفان) و مێرئ مه تا ئه وى (پاکو) نه بن. دویمه یکه ئه ف کچى دیناى بوو؛ چۆنکه ئه و هاڤى بوو، ئه فجا ب تى کافل و هه لامه ت هه فالین ئه وى مان. رۆمانفیسى دیتن و بۆجوونى خۆ یین تابه ت ب ریکا فه گێر و کاریکته ر و بوویه رین ناف رۆمانى پێشکیش کریه، ئه م دى بزافى که یین ئه فان بۆجوونان د ب تابه ت د وینه کرنا زه لامیدا شروقه که یین:

1- وینه ی زه لامى ی بوزه تیف:

أ- وینه ی زه لامى دۆست و هه فال:

هه فالینى پاکترین په یوه نديیا مروفایه تیه، ئه و د نافبه را تا که که ساند د روست دبیت، کو دبیته ئه گه رى دروستبوونا هه ستى ئارامیى د نافبه را ئه واندا. مروف هه ول دهن ئارامیا خۆ یا ده روونى ب ریکا تیرکنا هه ز و ئاره زو و پیدفین خۆ یین ویزدانى ب جه بین، ئه فى په یوه نديى رۆله کى مه زن د چیرۆک و رۆماناندا گێرایه و بوویه جه مسه ره کى گرنک ی کارلێکرى د نافبه را که سایه تیاندا و وه ک فاکته ره کى دیارکه ر د گه له ک رویداناندا بوویه، ئه فجا شيايه گه له ک ته رازیان ب وه رگېرت و گه له ک جارن راستفه که ت (بولوسه و حمیدی، 2018: 55). واته ئه ف پێناسه کا دوو په هه ندان بۆ چه مکى 'هه فالینى' پێشکیش ده کته، کو تیدا گرنکیا وى یا ده روونى-فه لسه فى و رۆلى ئه وى ی نه ده ی-فه گێرانکى د ئیک چارچۆفه دا کومدکه ت. ژ لایى ده روونیه، هه فالینى نه ب تى ژیده رى 'ئارامی' یه، به لکو ئارامزى 'تیرکنا پیدفین ویزدانى' یه، کو مروف دگه هینیه ئاسته کى بلندتر ی هه بوونى. ئه ف کوریا تیه ب خۆ دبیته ئه گه ر کو هه فالینى د کارى ئه ده بیدا ببیته 'جه مسه ره کى گرنک' و 'فاکته ره کى دیارکه ر'. ئه و نه ب تى هاندرا رویدانانه، به لکو وه ک ته رازیه کا ره وشنیه کو دشیت گه له ک ته رازیان وه رگېرت و گه له ک جارن راستفه که ت و ب فى چهندى ریه و چیرۆکى و چاره نفیسى کاره کته ران ب ته مامى دگوه ریت.

د رۆمانا (ره فین ژ خوله کێن زه ر) دا رۆمانفیس د هنده ک جه اندا ئامازه ب ئه ف وینه ی کریه ((پاکو دینه ک ی نازار و ئارام بوو...)) (به روارى، 2018: 8) ((ئه و ژ که سین خوشتى بوو... ئه و گوهداره کى باشبو ب بیده گییا خوه ب من نیریکتر دبوو)) (به روارى، 2018: 30) ((دینه کى ی نازار)) (به روارى، 2018: 31). پاکو که سه کى دین بوو. هه فاله کى خوشتى بوو ل ده ف قاره مانا رۆمانى. ئه و ب تى ل دیدارا ئه وى یا ئارام بوو، نموونا هه فالینیا کچ و کوران د ئه فى په یوه نديیدا دیاربیت. ئه ف پارچه یین رۆمانى وینه یه کى گه له ک ناسک و کور ی په یوه نديین مروف نیشا دهن، کو تیدا "زه لام وه ک هه فال و دوست" د که سایه تیا "پاکو" دا به رجه سته دبیت. پاکو، ئه و "دینه کى ی نازار و ئارام"، وه ک په ناگه هه کا ده روونیه بۆ قاره مانا رۆمانى، ئه و کو ژ زه لامین "درنده" و "ده رفه تزان" په فیاى. د جیهانه کا تزی ژ هیرش، نه فره ت و نیازا خرابدا، پاکو سیمبۆلا ئارامى و بێگه ردیییه. ئه و نه ب ئاخفتن خۆ، به لکو ب بیده گییا خۆ نیریکى ئه وى دبیت. ئه ف بیده نگیه ل هه مبه ر ده نگى بلند و ترسناک ی زه لامین دى راده وستیت، ئه و ده نگى کو "ئارامى ژ کولان دره فاند". بیده نگیا (پاکو) په یقین دل نه وای و پشته فانیى نه، به لکو هه بوونه کا باقره کو چ داخواز و نیازا پس ل گه ل نینه. ژ په هه ندی سایکۆلۆژى، ئه ف په یوه نديیه نه یین ده روونى بریندار ی قاره مانى ئاشکه را ده کته. پرسیارا "بۆچى ب تى ل گه ل شیتى کا یا بسته ه و ئارام بوو؟" کلیلا تیکه هشتا ئیشا وى یا

کویه. جیهانا "عاقلان" بؤ وئ بوویه جهی ترس، دستدریژی، و دادگاییکرنی. زهلامین "ساخلم" ههمی وهک هیرشهر و مهترسی بؤ سه وئ دیاربووینه. لهورا، نهو ب تنی ل دهف کهسه کی ههست ب نارامی دکهت کو ژ فی سیستهما جفاکی یا "ساخلم" دهکهفتیه. "دیناتیا" پاکوی بؤ وئ نیشانا ب نازارییه؛ نهو کهسه که کو ژ ههزین شههوانی، دهسهلاتخواری و نیازا خراب یا زهلامین دی بی پاقر بووی. پهیوهندییا وئ ل گهل وی، پهیوهندیه کا بی مهرجه، چونکه پاکو نه دادگایی دکهت و نه زی چ تشتی ژئی دفتیت. نهف چهنده بهری کو رههنده کی جفاکی بیت، بی سایکولوژییه، چونکه نهو نه ژ جفاکی، بهلکو ژ تراوما یی خوه یی کهسه درهفیت. بهل د ههمان دهمد، نهفه رهخنهیه کا جفاکی یا توندی دگریته خو: نهگهر جفاکهک هندی ساخلم بیت، بهل کچهک ب تنی ل دهف کهسه کی "دین" ههست ب نارامی بکهت، نهفه نیشانا وئ پهکیتیه کو "ساخلمیا" وی جفاکی ب خو یا نهساخه. پاشهروژا وئ یا کو "بهرف دیناتییه چوو" نهجامه کی تراژیدی بی لژیکیه؛ نهو وهک ههولهک بؤ کههشتن ب وئ نارامیا ههردهمی په کو ب تنی ل دهف پاکوی دیتوو، وهکی کو ییژیت: نهگهر نارامی ب تنی د دیناتییدا بیت، بلا نهز زی د وئ جیهانیدا بژیم.

ب- زهلامی خوشتی:

نهفینی ژ نهوان بابتهین گرنکه نهوین د نفیسینین ژناندا دهینه بهسکر و دبته نیرفا سهرهکی یا قارهمانی و ژبهر نهو جهی خوشتی د ژيانا نهف قارهمانیدا ب دهستخوفه دهینیت (فطیمة الزهرة، 2010: 242). روماننقیسا عههه (هفاء ببطار) دبیژیت: ((حهژیکرن ههسته کی پر دهلاله ل دهف ههمی مروغان ههیه و نهوه ژن و میزان پیکفه گرتیدهته نهک گرتیهستا ههفینینی)) (بدریه، 2016: 63).

زهلامی خوشتی (الحبيب) نهوی د نفیسینین ژناندا دهکهفیت، گهلهک جاران نهههفینیه، بهلکو پهیوهندییا نهفینیا ژ جوره کی دییه. بؤ نمونه د نافههرا خیشک و برایاندا، کهواته نهفینی نه ب تنی د نافههرا کچ و کوراندایه، بهلکو د نافههرا دوو کهساندایه دبیت ب ریکا خویی بیتن وهکی نهفینیا د نافههرا تاکه کهسین خیزانیدا (فطیمة الزهرة، 2010: 64). واته نهف دیتنه جهمکی "زهلامی خوشتی" د نفیسینین ژناندا بهرفره دکهت و وی ژ چارچو فی تهسک بی "ههفین" یان "عاشق"ی دهردئیخت. ب دیارکرنا کو "نهفینی نه ب تنی د نافههرا کچ و کوراندایه" و دشیت پهیوهندیین "ب ریکا خویی" زی فههگریه، دهق وئ دووانیا کلاسیکی دشکینیت و رههنده کی نوو ددهته پهیوهندیین ههستی. ب فی چهندي، کلیلا تیگههشتنی د دهته دهستی خواندهفانیدا کو د ناف دهق ژناندا ل وی "خوشتی" بگهرییت بی کو دبیت برا بیت، یان باب و ب فی ئاوی جیهانا سۆرداری یا ئالوز و بهرفرهها ژئی ئاشکرا دکهت.

روماننقیسا وهکی ههر روماننقیسه کا دی یا کورد فیایه ههفهسنگی بیخیته د نافههرا ژيانا ئاسای یا ههر کچه کیدا و نهو هیفی و ئازار و ئاواتین تیدا ژ لایه کیفه، ململان و ههفرکیا ل گهل خیزانا خو نهو ههر تشته کی ژئی ستاندى ژ لایه کی دیفه. لهورا یا پیدی بوو نهو بهحسی ههست و سوزین نهفینداریی بکهت، کو ل گهل بیروباوهرتن نهوی ناکوکی نهبیت، ژ بهر نهف چهندي نافههرا هندهک وینهی نهفینداری د روماننا خؤدا چیکرینه. د نهف رومانیدا مه وینهی (روفانی) دیت، کو کهسه کی روح سفک و ههستیار بوو. ناخه کی پاقر ههبوو، ((روفانی روحه کا ههستیار وپر ههست ههبوو، ب ئاسانی روندک د ئینانه خواری وگرنزینا وی ناخی وی بی پاقر دیاردکر)) (بهرواری، 2018: 26-27). ((نارامیا وی نهز مهندههوشدکر)) (بهرواری، 2018: 58) ((داخباری پاکیا دهرونی وی بووم)) (بهرواری، 2018: 59)، نهف دیمه نین سالوخدانی نهوین ژ لایه نهف کچا بیگونههفه هاتینه چیکرن ئامازنه بؤ وینه کی پوزتهی زهلامی، نهو زهلامی ب تنی ل دیدارا نهوی، نهف کچه یا نارام. روغان خوشتی نهف کچی بوو. نهوی حهزژیکرن ل گهل نهف کوری دهستیپر. ئیدی ژيان ل دهف نهوی خوشکر. ژ حهزژیکرنا خو نهوی چ تشتی نهجان ل دهف نهوی نه دیت بهروفازی ههر زهلامه کی کهفتیه د ژيانا نهویدا. ژبههرو هندهک سالوخهتین کول دهف نهف کوری ههین، قارهمانی وه که ئافرهتهک نهو سالوخهت بی باش بوو، ئانکو زهلامی ژ دهرفهی نارامی، دلپاقری، ههستیاری و دهروون پاکیی زهلامی وینهی نهوی ب پوزتهی ناهیتته بهژراندن.

2- وینهی نیگهتیف بی زهلامی:

گهلهک روماننقیسین ژن د نفیسینین خؤدا گرنکی ب وینهی نیگهتیف بی زهلامی دایه. ههر دیاردهیه کا نیگهتیف د کومهلگههین مروفایه تی یین جؤدا جؤدادا، ب تایه تیژی ل رهفترکرنی د گهل دهیک و خویشک و ههفینیدا، وهکی ل خواری دیار:

أ- وینهی زهلامی توندرو:

دیاردا توندوتیژی ژئی بهربهلافتین دیاردا کومهلایه تییه د نهف سهردهمیدا. ژن ل مالا خو و ژ دهرفهی مالای توشی نهف دیاردی دبیت، واته ژلای خیزانی و کومهلگههیه.

توندوتیژی دیاردهیه کا جیهانیه د ههمی وهلاتین پشکهفتی و پاشکهفتیدا و د ناف ههمی تهخین کومهلگههین خویندهوار و نهخویندهواردا یا بهربهلافه. ژن د ههمی کومهلگههین روزهلات و روژنافاذا توشی قوتان و کوشتن و دهستدریژیا سیکسی و سوتی زی دبیتن، نهف دیارده ههمی توندوتیژییه کا جهستهی دهیتته ههژمارتن، زیدهباری توندوتیژییه معنهوی نهو ههمی ئاخفتن و زارافین نهشرین بهرامبهری نهوی دهیتته گوتن (بدریه، 2016: 52). دیاردا توندوتیژییه دیارده کا رهفتری یا بهربهلافه، کو نیزیکه ههمی جیهانی فهگریه، بهلکو نه ب تنی ل دهف تاکه کسان ههیه؛ بهلکو کومهل ههمی توش بوویه. توندوتیژی هندهک رهفترن ژ کهسه کی یان کومه کا کهسان دهکهفن. ب مهرهما گههاندنا ئیش و ئازار و نهخوشی ب تاکه کی دی، کو نهف دویمهیی ههولدهته ب ههمی شیانین خو، ژ لایه جهستهی، ماددی، دهروونی یانزی مهعههوی خو دویربهکته.

هر ټيک ژ مه خيزانه که ههيه، ئەف خيزانه جيهه کي گرنگ د ژيانا مه دا دگريت. مروږف د ئەف خيزانيدا مه زن دبیت و پيدگه هیت. ئەف خيزانه ژندهري ټارامي و دلوفانييه؛ لي ئەف چهنده د ناف هه می خيزاناندا ياکيمه؛ به لکو د ناف هنده ک خيزاناندا ب شيويه کي ټيکجاري نينه. ئەف ژي ډه دگريته ډه بؤ سروشتي خيزاني و سهردهريه ټه وي بؤ نمونه ل گهل ژني.

رؤمانا (رهفين ژ خوله کين زهر) يا ټاواز مسته فا بهرواري به ريخو دايه ژني وه کو پرسه کا جفاي. د ئەف رؤمانيدا نه ريتين بابسالاري يين توند بهرامبر ره گهزي مي دياردين، وه کي توندوتيزيا جهسته يي ودهرووني ژ لاي باب و برايانه. ههروهسا رهفتارا خرابا دايي ل گهل کچي. زن ل سهرانسهری جيهاني تووشي توندوتيزي دبیت و ژ ټازارانا جهسته يي و دهرووني دناليت، ههتا کو هنده ک جاران دبیت ته گهري ژ دهستانا ژياني.

رؤمانفيسا کورد (ټاواز مسته فا بهرواري) د ئەف رؤمانيدا پرسا کچه کا ټيکانه يا نهه برايان دايه بهرچاف. ئەف کچه د چارچوږي خيزانا خوډا ههردهم ژ لاي باب و برايین خوډه تووشي قوتان و کريتکر و ټيشاني بوويه. ئەف کچي د مالا خوډا ژ جوداهييا ره گهزي دنالي؛ چونکه ديفکته يين باي ټه وي هه می ره گهز نيروون ب تي ټه و يا مي بوو؛ له ورا ټه و د روژين دهسپيکا ژ بوونا ټه وي بؤ مالا مهتا ټه وي هاته رهوانه کرن، داکو ل دهف مهتا خو سالين ژيې خو دهرياز بکته. ټه و ژيهر جوداهيې ژ برايین خو بيزار بوو، ب تايه تي ټه وي براي ل گهل ټه وي جيمک. ئەف کچه پшти بورينا هفت سالان ژ لاي باي خوډه ب زوري دزفريته د ناف خيزانا خوډا، هه رچهنده ټه وي ئەف خيزانه خوډه نه دقيفا و ټه و ل دهف ټاکين ئەف خيزاني يا ټارام نه بوو و نه يين جوراوجور د ئەف رؤمانيدا دهرکه فتيه؛ لي جوړي ژ هه ميان پتر دهرکه فتی وينه يي زهلامی توندرو بوو. ئەف کچه ههردهم ژ لاي برايین خوډه تووشي ټازاردان و ټه شکه نجه داني دبوو. ژ بهر ئەف چهندي ټه وي هز ژ برايین خو و نه دکر و ههستي خو کوشتي ل دهف پيداکر: ((من هز ژ برايین خوه نه دکر، ههزا شرخوازي ل جهم وان يا ب هيژبوو وهه ردهم د ټاماده بوون بؤ شهر، ل وان روژين ل ويري ل سپيده هيه کي دا من له شي خوه بر هيل ديت بر ژ هيلين راست و خوار کو ب نينوکان له شي من بريندارکر بوو، وه کو کفريشکه کي بووم کو که تيه د چنگالين ټه لهوياندا، برايین من جهستي من کربو مهيدانا شهر ي ب چافين بريندار ل پيت خو دنيريم ديمه نه ک پر ژ هيلين خه مگين ههستي لاوازي و هز نه کرن بؤ ژياني، ههزا خوه کوړي و نه فره تي د ناخي مندا پيدابوو)) (بهرواري، 2018: 21-22). د ئەف په رگرافيدا توندوتيزيه کا جهسته يي يا ټاشکه را ديار دبیت، ټه و کو ئەف کچه تووش بووي و د ټه جامدا بوويه ټيخسرا هزري خراب يين خو کوشتي. ئەف پارچا رؤماني ب شيويه کي هونه ري يي کاريگه ر دچيته د ناخي که سايه تيه کا ټازارجيشتيدا و وينه يي کي تراژيدي يي توندوتيزيا ناف خيزاني نيشا ددهت. دهسپيکا پارچه يي ب رسته يا "من هز ژ برايین خوه نه دکر" دهست يي دکته، کو ئەف نه هز نه کرنه کا ټاساييه، به لکو دهرته نجامي رهفتار و کريارين وهشيانه يين برايانه، ټه و ټين "ههزا شرخوازي ل جهم وان يا ب هيژبوو و هه ردهم د ټاماده بوون بؤ شهر". ئەف ټاماده باشيا به ردهوام بؤ شهر، ژيانا قورباني کريه دوزخه ک و ههستا ټارامي ژي ستانديه. نفيسه ر وينه يي کي ترسناک يي توندوتيزي دکيشيت، کو تيدا جهستي قورباني بوويه "مهيدانا شهر" بؤ تيکرنا ههزا شرخوازي يا برايین خوه يين ب بهزي. هيلين راست و خوار يين نينوکان ل سهر له شي وي، نيشانده ري وي کي نه کو ټه و چ سوژ و ههستين مروڤايه تي ل دهف وان نين و ريژي ل پيروزي جهستي وي ناگرن. ټه فجا قورباني ههست ب لاوازي و يي دهسته لاتيه کا تهمام دکته، و خوه وهک "کفريشکه کي کو که تيه د چنگالين ټه لهوياندا" دبينيت. ئەف وينه يي سفته يي سته مکار و دهسه لاتخواز يي برايان ديار دکته، ټه و ټين ل قورباني خو وهک نيچيره کا يي هيز دنيرن و هيژا خوه ل سهر وي باقي دکهن. ئەف توندوتيزيا به ردهوام نه ب تي برينين جهسته يي بجه دهيليت، به لکو ويرانيه کا مه زن د دهرووني قوربانيدا دروست دکته. ديمه ني پيښت وي يين بريندار، وي دگه هينته راديه کي کو ههست ب "لاوازي و هز نه کرن بؤ ژياني" بکته و ههتا "ههزا خوه کوړي و نه فره تي" د ناخي ويدا پيدادبیت. ب کورتي، ئەف پارچه ب زمانه کي بهيژ، تراژيدي که سه کي دهستريژي ليکري نيشا ددهت کو چاوا رهفتارين شرخواز و يي بهزيانه يين که سپن توندرو دشين مروږي ژ ههستين مروڤايه تي و ههزا ژياني بيبار بکهن و وي به رهف تارياتيه کا دهرووني يا کويرفه بهن.

رهفتارا هشک و توندا ره گهزي نير د خيزانا ئەف کچيدا ب بوو ټه گهري ياخي بوونا ټه وي کو هه ردهم و گاف ټه وي ههزا چوونا ناف گورستان و کافلاندا هه بوو. ټه وي ههر نيره ک ب توندرو دديت؛ ژلي زهلامی مهتا ټه وي ټه وي عه قلي خو ژ دهست داي. ټه و هه ردهم ل ديدارا ټه وي يا ټارام بوو. ((فه گهريان بؤ مالا مه زن و ژيان ل گهل دايک و باب و برايان روحا من دزيندانه کا پري ټه شکه نجه دا ټاسيکربوو)) (بهرواري، 2018: 31) ئەف ديمه نه بؤ مه ههستي ټه وي ل بهرامبر خيزانا ټه وي ټاشکه را دکته. ټه و ماله بؤ ټه وي وه کي زيندانه کي بوو. ټيدي ټه وي نه دقيا ل گهل ټه وان ب هيچ شيويه کي بژيت؛ چونکه ټه وان ههر تشته ک ژي ستاند بوو ((وان ههر تشته ک ژ من وه رگرتبو)) (بهرواري، 2018: 21). د ئەف پارچا رؤمانيدا، ب شيويه کي کوير ټيش و ټازارين دهرووني يين که سايه تيا سهره کي دهرديت و وينه يي "مال" ي ژ جهه کي ټارام و پر سوژ دگوهوريت بؤ زيندانه کا ترسناک. رسته يا "فه گهريان بؤ مالا مه زن و ژيان ل گهل دايک و باب و برايان" ل دهسپيکي وينه يي کي ټاساي يي ژيانا خيزاني ددهته بهرچاف، به لي هه ما د پهيښ ل دويښدا ئەف وينه يي ب ته مامي دهيته هه لوه شاندين. نفيسه ر ههستي خوه ب ميتافوره کا (استعاره) گه له ک بهيژ ديار دکته: "روحا من دزيندانه کا پري ټه شکه نجه دا ټاسيکربوو". ل ډيره، "مال" نامينته جهي هه واني، به لکو دبیت "زيندان" و ټه ندامين خيزاني (دايک و باب و برا) ژ جهي کو ببنه که سپن نيژيک و پشته فان، دبنه زيندانان يانزي، ټه گهري وي ټه شکه نجي. بکارهينانا په يفا "روح" ل جهي "لهش"، نيشا ددهت کو ټيش و ټازارين وي ژ ټاسي جهسته يي دهرياز بووينه و گه هشتينه کويراتيا هه بوونا وي. ئەف ټه شکه نجه نه يا جهسته يي، به لکو يا دهرووني و ههستيه، کو گه له ک ب ټيشتر و کاريگه رتره. ههستا "ټاسي بووني" ههسته کا يي چاره يي و يي دهرچوونه، کو قورباني ههست دکته چ ريکين ره فني ژ في باروډخوا نه خوډه نين و مه حکومت ب

ژيانه کا بې ټارامي و تړی ټیښ د ناف وان کهساندا کو ل بنه پرتدا دځایا بانه ژیدهری ټه مان و خوشیا وی. ب کورتی، ټهف پارچه ب چری وهسفا تراژیدیا کهسه کی دکهت کو ل نژیکتیرین جه بوی، کو مالا ویه، ههست ب ناموویون و ټیښ و ټهشکهنجی دکهت و روحا وی د ناف چاریدوارپن خیزانه کا ژ ههقبه لافبوویدا هاتیه زیندانکرن.

ب- وینه بې زهلامی شهوه تخواز (شهوانی):

بابه تی سیکسی جهه کی ههره گرنگ و بالکیش د ژيانا ههر مروځه کیدا ههیه. ټهف چهنده ب شیوه کی تایبته د رومانیډ دهیته دیتن؛ چونکی رومان ل دور بویه و کاودانپن ژيانا روزانه دزفریت و بهحسی هندهک بابتهان دکهت کو سروشته کی سیکسی ههنه. ټهف چهنده بوویه ږیکه کا سهره کی ژ بوی سهره نجر اکیشانا خواندهفانی. ژ ههژی گوتنیه کو بهرهه مین نوکه یین رومانی بههرا پتر ب ږیکه بابتهن بالکیش و ههلچوونی نه و پشتهبستنی ل سهر بابتهن سیکسی دکهن، داکو بگههنه خواندهفانی. ټهو ژی ب ږیکه دانوستاندن و یاریکرن ب ټاگروت و ههستین ټهوی یین سیکسی (بدریه، 2016: 89). کروکا ټهفی وینه ی نیشاندانا ههست و ټارهزوویپن سیکسی یین زهلامانه. کو زیدهتر ژ ههر غهریزهیه کا دی یا زهلامی ژن ل دژي رادوهستیت. ب واتایه کا دی ژن زیدهتر ژ ههر تشته کی دی یی زهلامی رويپروی لایه نین سیکسی دبیت و هوښا ههست دکهت کو گرنگترین هزارا زهلامان سهبارت میینه سیکسه؛ ژهر ټهفی چهندي ههردهم زلام د رتهکرنیدایه. ټهف جوړه وینه د رومان (رهفین ژ خوله کین زهر) دا ب ټاوايه کی نه جوان هاتییه دیتن، دهی فهدگیریت ((من ژوی ههزندهکر هاتنا وی بوی مالا مه ټهز بیزار دکره ههستهک نه خوش ناخی من دگفاشت)) (بهرواری، 2018: 15)، د ټهفی دیمه نیدا دیاردبیت، کو ټهف کچه ژ ټهگهری نیازا خرابا ټهفی زهلامی (ههفالی مه تی) و رفتهارتین ټهوی، ټهونین پتر ژ جاره کی کهتینه بهرچاقین ټهوی، بوی مه دیاردکتهت کو ټهفه کهسه کی شهوانی بوو. ټهوی بوی تیرکنا حهزا خو یا سیکسی ههردهم سهره دانا ټهفی مالی دکر. واته ټهف پارچه، کو ل دویف دهربرینه کا ساده ژ حهزنده کړنی دچیت، د راستیدا دهربرینه کا کویه ژ ههستین تیکهل یین ترس و بیزاری کو ژ ههبوونا کهسه کی شهوانی و مه ترسیدار پهیدادبن. حهزنده کړنا کچی ژ فی زهلامی (ههفالی مه تی) نه ژ بهر ټاکوکیه کا ټاساییه، بهلکو ټاگاداریه کا غهریزی و دهروونیه بهرامبر نیازا وی یا خراب. "هاتنا وی بوی مالا مه" وینه بې تیکدانا پروزیا مالی و ههستا ټاسایشی نیشا ددهت؛ ټهو جهی کو دقیت ټارامترین جه بیت، ب ههبوونا وی دبته سهحنه یا مه ترسی و نه ټارامی. ههستا نه خوش ټهوا "ناخی من دگفاشت" ل فیره ب تهامی وانا خوه دگوهوریت و دبته بهرجهسته بوونا فشارا دهروونی و ترسا بهردهوام. ټهو نه ب تی ههسته کی دهریازبووییه، بهلکو ټهشکهنجا دهروونی یا بهردهوامه کو ژ ټهگهری ههستکرن ب مه ترسیا دهستدریژی پهیدادبیت. واته ژ لای دهروون ټه، ټهف "گفاشته" نیشانا ترسا زورا ټهشارتی، ههستا بیدهسته لاتی و بیزارییه. کچ د ناخی خوهدا ههست ب مه ترسیه کی دکهت کو نکاریت ب ټاشکه رای دهریپیت، لهورا ټهو ههست د ناخی ویدا دهیته گفاشتن و وهک بارگرانیه کا دهروونی یا مهزن لی دهیت. ژ لای کومه لایه تیغه، ټهف دیمه نه تراژیدیا یه کا مهزن دیاردکتهت، خیانه تکرن ژ باوهری د ناف په یوه نندین جفاکیدا. ټهف زهلامه پله یا خو یا جفاکی ("ههفالی مه تی") بکاردهینیت دا کو ب ساناهی بجیته د ناف خیزانیدا و نژیکی نیچیرا خو ببیت و د هه مان دهمدا ټهندامین دی یین خیزانی ژ نیازا وی یا پیس بیتاگهن. ټهف چهنده باری گران بیدهنگی و ترسی ل سهر ملین قوریانی گرانتر دکهت، چونکی دبیت بترسیت ټهگهر باخفیت کهس باوهر نه کهت، یانژی ببیته ټهگهری ټاریشهیه کا مهزنتریا خیزانی. لهورا ټهو ههستا نه خوش وهک زیندانه کا دهروونی لی دهیت کو ژ ترسا شهوانیا زهلامه کی و بیدهنگیا جفاکی هاتیه چیکرن.

ج- وینه بې زهلامی دهره تزان (استغالی):

ژيان و واقعی ژنا بهلنگاز د کومه لنیدا، وینه کی دیی زهلامی بوی مه رهنگفه ددهت، واته نیرینا زهلامی بوی ټهفی ژنی نیرینه کا رسواکرن و چافبرسی- لهشی ټهوی- بوو و ب تاییه تیژی ژنا بهلنگاز و شکهستی. (بدریه، 2016: 70) نمونا ټهفی کهسایه تی ټهفی رومانیدا دهرکهفتیه، ل دهی ټهف کچه و نازکترین و بیهیترین ههلوپستی خودا کهفتیه سهر جادهی، ژ لای چهندين کهسین نیرفه کهته بهر قهسین نه شرین و ټهوا دځایا دهست دریژی ل سهر بکه ((بازنهک ژ مروځان دورماندوری من دروستبوو، ټهوان ب کهنیا ژ دل ل من دنیرین و دهستین خو بوی من دریژ دکر و دگوتن یا دین و ههواپی یه)). (بهرواری، 2018: 22) دیسان هه مان وینه د جهه کی دیدا دیاردبیت ل دهی دوو سنیل ب هه مان نیازا خرابی تووشی ټهفی کچی بووین و بووینه ټهگهری دروستبوونا ههسته کی نه خوش ل دهف ټهفی کچی ((ب ههبوونا وان ههسته کی نه خوش ل دهف من پهیدابوو، ههستی دهریه دهری و بې کهسی...)) (بهرواری، 2018: 84). ټهف دوو دیمه نه ب شیوهیه کی هونه ری ټیک و دوو تهام دکهن و وینه بې "زهلامی دهره تزان" و کاریگه ریا وی یا ویرانکهر ل سهر دهروونی قوریانی ب جوانی نیشا ددهن. دیمه نی ټیک، کو تیدا دوو سنیل ب نیازا خراب نژیکی کچی دین، ټیښ و ټازارا راسته قینه و بهرجهسته دیاردکتهت. "ههبوونا وان" ب تی ههبوونه کا فیزیکی نینه، بهلکو هیرشه که بوی سهر ټارامی و ټاسایشا وی یا دهروونی و ټهو ههستی نه خوش کو ل دهف وی پهیدادبیت، دبیته "ههستی دهریه دهری و بیکه سی". ل فیره، "زهلامی دهره تزان" (چ سنیل بیت یان مهزن) هیژا خو ژ ههستکرن ب لاوازا قوریانی وهردگریت و ب ههبوونا خو ب تی، دشیت وی کهسی د جیهانا ویدا بکهته کهسه کی نامو و بې پشتهفان.

دیمه نی دووی، "بازنهک ژ مروځان" کو ل دور وی چیدبیت، وهرگیرانا وی ههستی دهریه دهری و بې کهسییه بوی ناف وینهیه کی ترسناک یی خه یالی. ټهف بازنه نه ب تی بازنهیه کا فیزیکییه، بهلکو زیندانه کا جفاکی و دهروونیه کو تیدا قوریانی دهیته دادگاییکرن. "کهنیا ژ دل" یا وان کهسان، نیشا ددهت کو جفاک ل جهی کو پشتهفانیا قوریانی بکهت و وی بپاریزیت، ب شیوهیه کی یی بهزیانه تهماشای ټیښا وی دکهت و پیدکه نیت. لوتکا سته می دهما دهستین خوه بوی دریژ دکهن و دیژن "یا دین و ههواپی". ټهفه چه کی ههره مه ترسیداری جفاکی و "زهلامی دهره تزان" ه، کو ب تومه تبارکنا قوریانی ب دیناتی، هه می رهاویدانی ژ ټیښ و ټازار و سکالاین وی دستین و وی ب تی د هه مبر

هېرشبه راندا دهيلن. ب کورتي، پارچا ټيکي مه ترسيا راسته قينه يا "زهلامی دهرغه تزان" نيشا ددهت، و پارچا دووي ويرانيا دهرووني يا کو ژ نهجامي وي مه ترسي پديدادبیت ديار دکهت، کو تيدا قورياني نه ب تني هه ست ب بي کهسي دکهت، بهلکو ژ لاي جفاکه کي بي هه سته دهيته نازاردان و تومه تبارکرن، هه تا کو باوهريا خو ب ساخله ميا هزر و هه ستين خوژي ژ ده ست بدهت.

د- وينه بي زهلامی درنده:

ټف وينه د گه له ک پارچين رومانيدا ديار دبیت، ده مي که سايه تيا سهره کي فهدگيريت: ((هوين درنده نه... هوين درنده نه)). (بهرواري، 2018: 85) ((دهنگي ټاخفتا وي نارامي ژ کولاني رهند...)) (بهرواري، 2018: 88) ((بهريخوادانه کا پري نه فرته دهر مهرا دهر بازبو)) (بهرواري، 2018: 89) ((زفرا تيا دهنگي وي نه ز بو پاش برم، نه وي د هرگه ه فهدر و ب نه فرته کا زنده ل من نيري...)) (بهرواري، 2018: 92). ټف پارچه سالو خدانه کا بهير و کاربگه ره بو "زهلامی درنده"، کو تيدا نفيسه ر چهندين ديمه نين جودا بکار دهينيت دا کو في وينه بي ترسناک بهرجه سته بکته. ل فيره که سايه تيا قورياني ب دووباره کرنا هاوارا "هوين درنده نه... هوين درنده نه" دانپيدانه کي دکهت کو نه و که سين ل هه مبهري وي نه مروفين ټاساينه، بهلکو گه هشتينه ټاسي گيانه وه رين کيفي يين بي هه ست و بي به زبي. ټف هاواره نيشانا لاوازي قوريانييه ل هه مبهري هيزه کا وهشي کو چ ياسا و نه خلاق ناسايت. وينه بي "زهلامی درنده" ب ره تار و کاربگه ريا خو ل سهر دهر و بهران دهيته کيشان. "دهنگي ټاخفتا وي" بت ني دهنگه ک نينه، بهلکو هيزه کا هېرشبه ره کو دشيت "نارامي ژ کولاني بره فنينيت". ټف چهنده نيشا ددهت کو هه بوونا وي ب تني، چ ژ لاي دهنگ يان ديتن، بهسه بو تيکدانا ټاسايش و تهناهي، نه ک ب تني بو قورياني، بهلکو بو هه مي دهر و بهران. نه وه هيزه کا تاري و ويرانه ره کو نارامي دگوهور ديت بو ترس و نه نارامي. ديسان تونديا في که سي د هه لسه ننگندن و دادوهريا ويداژي ديار دبیت. "بهريخوادانه کا پري نه فرته" نيشا ددهت کو چا فتن وي نه بو ديتي، بهلکو بو دادگاييکرن و کيمکرنا بهاي که سي بهرامبه ره. نه و ب چا فتن خو نه فرته و کيني دبارينيت و ب في چهندي هه ستا بي بهابوون و لاوازي د ناخي قوريانييدا دچنيت. ديمه ني دوماهي، "زفرا تيا دهنگي وي نه ز بو پاش برم، نه وي دهرگه ه فهدر و ب نه فرته کا زنده ل من نيري..."، هه مي نه وينه يين بهري کوم دکهت و دگه هينته لوتکي. "زفرا تيا دهنگ" وه هيزه کا فيزيکي کارليکي ل سهر قورياني دکهت و وي بهره ف پاشقه دبهت، کو نه فنه نيشانا کونترول و دهسلاتا وي يا ته مامه. دهرگه ه فهدر ل فيره نه ب تني کرياره کا ټاسايبه، بهلکو دبیت سيمبولا فهدرنا دهرگه يه کي بيت بو دوزه خه کا نوو ژ ټيش و نازاران. "نه فرته کا زنده" زي ديار دکهت کو کين و تونديا وي بي سنووره و ههردهم د زنده بوونيدا. ب کورتي، "زهلامی درنده" ل فيره که سه که کو مروفايه تيا خو ژ ده ستدايه، بوويه ژنده ري ترس و نه نارامي، و هه مي هه بوون و ره تار يين وي ب نه فرته و کيني تزينه، کو ب وان هه ستين مروفي بريندار دکهت و نارامي وي تيکدهت.

وينه بي زهلامی ل دهف (ټاواز مسته فا) ي نه وي گريدي کومه لي، رهنغه دانا کومه لي ب خو ب خو بوو، بو نمونه هه فالي مه تي و نه و بازني مروقان ل ده مي ترانه ب نازارين نه وي کرين، ههر دوو سنيله يين هه ولا ده ستر يژي ل سهر نه وي کري، زنده باري زهلامی درنده (هه فريي ژنا دوو گيان)، رهنغه دانا وينه بي نيگه تيف د نه في رومانيدا ژ نه گه ري نه وي نازاري بوويه نه و د چارچو في خيزانا خو دا توشبووي، ټيدي نه و ياخيکر و هه مي زهلام ل دهف نه وي د خرابن، بتي (پاکو) و (روفان) نه بن، کو نه و ههردهم ل ديدارا نه وان يا نارام بوو.

نه نجام:

1- د نه في رومانيدا، بهسي کومه کا زهلامان دهيته کرن، به لي نفيسه ري ب مه رهم ته کنیکا دژيژي بو وينه کرنا زهلامان بکاره ينايه و ب تهامي دابه شکرينه سهر دوو لايه نين دژ ب ټيک؛ لايه ني نيگه تيف بي بهر به لاف کو نيشاندرا ترس و ده ستر يژييه و لايه ني پوزه تيف بي ده گمه ن کو ب تني د (پاکو و روفان) ي دا بهرجه سته دبیت. ټف شيوازه بو وي چهندييه دا ديار بکته کو د جفاکه کي بابسالار دا، هه بوونا زهلامی نارام و مروقدوست و پاقر ديار دهيه کا گه له ک کيم وينه يه.

2- وينه کرنا نيگه تيف يا زهلامی، کو د چارچو فهدر که سايه تيپن (ټيستغلالکهر، شه هوه تپه ريس، توندره و درنده) دا بهرجه سته دبیت، ب مه رما شانکدانا شکويا ره گه زي نير نينه، بهلکو ره خنه يه کا بونيداييه ل نه و سيسته مي هزري و جفاکي بي کو زمينه بي بو بهر هه مه اتنا نه فان جوړه کاره کته ران خو ش دکهت. نفيسه ر رپيا پاشخانا (دهر ووني-جفاکي)، ب تني ل سهر رووي دهرقه بي ره تار يين نه رني نامينيت، بهلکو ل ره گه ز و هوکاري پديدابوونا توندوتيزي و هه لچوونان د ناخي مروفيدا دگه ريت. ب نه في چهندي، کاره کته رين نيگه تيف دبه ن نارامه کي هشيراکرني بو خوانده فاني دا کو ب ديده کي ره خنه يي ل نورم و بهايين زال يين جفاکي بنيريپ و بگه هيته نه وي قه ناعه تي کو نه نجامدانا گوهورين و چاکسازي د پهروه ده و سيسته مي جفاکيدا، زهر و ته کا هه نوو که ييبه.

3- وينه يين پوزه تيفين زهلامی (دوست و هه فال، خوشتي) بوو، د رومانا "ره فين ژ خوله کين زهر" دا، بووينه بنه مايي ره خنه يه کا توند، چونکي ل فيري "ساخله ميا" جفاکي ب خو ژنده ري ترسيه. له ورا قاره مان ژ زهلامی "ستاندارد" دهر فیت و نارامي ب تني د دهرقه ي سيسته مي و ل دهف "هه فالي دين" (سيمبولا بيگه ردي) و "خوشتي هه ستيار" (پاقر يا ټايدال) دبينيت. نه نجام نه و ه کو د جفاکه کي نه ساخدا، په نابرن بو "دينا تي" و دهرکه فتن ژ باوي، تاکه ريکا گه هشتيني ب نارامي راسته قينه.

4- د رومانا "ره فين ژ خوله کين زهر" دا، وينه يه کي تراژيدي بي کهه کا قورياني د جفاکه کي بابسالاريدا ديار دکهت. نفيسه ر زهلامان دابه شي دوو بهر يين دژ دکهت: بي نيگه تيف و بهر به لاف (توندره و درنده) کو دهر ووني وي ويران دکهن، و بي پوزه تيف و ده گمه ن (پاکو و روفان).

ئەف دژبەییە پەنەنە ل "ساخەلمە" جفاکی کو تیدا ئارامی بێتی ل دەرفەهی سیستەمی "نورمال" هەیه. لەوێ "دیناتی" یا وی نه شکەستنه، بەلکو ئیکانه پەناگەها رەفینتیە ژ واقعە کێ تال.

لیست ژێدەرەن:

- 1- احمد، مەریوان حمە کریم (2022). بێاتی وێنە هونەری لە شیعری (سالم) دا، نامە دکتورا. زانکۆی سلیمانی: کۆلیجی زمان.
- 2 - ئەحمەد زاده، هاشم (2012). زمان (ئەدەب و ناسنامە). هەولێر: دەزگای ئاراس.
- 3- بەرواری، ئاواز مستەفا (2018). رەفین ژۆله کێن زەر. دھوک: دەزگەهێ نالەند پچ چاپ و وەشان.
- 4 - بەکر، هیمەد حوسێن و رسول، صابر حسین (2010). ئەدەبیاتی فیمینیزی کوردی (بەرەمه کانی نەزەند بە گیخان وەک نمونە). گۆ: زانکۆی سلیمانی، ژ: 30. ل: 81-102.
- 5 - حەسەن، سۆلێن (2023). سەرهلەدانا رۆمانا کوردی. گۆ: مەتین، ژ: 233.
- 6 - حەسەن، محەمەد ئەحمەد (2020). نووسینی ژانە رۆمانی (ئەلۆهەن) ی ئەحلام مەنسور بە نمونە، گۆ: زانکۆی هەلەبجە. ژمارە 2. ل: 63-36.
- 7 - سالح، عەباس (2009). فیمینیزم لە شەری کوردیدا- کرمانجی خوارو- سلیمانی: سەنتەری نیشتمانی بۆ لیکولینەوێ جیندەر.
- 8 - سالح، کازێو (2003). فیمینستاسی و جفاکی کوردی. هەولێر: دەزگای چاپ و بلاوکردنەوێ ئاراس.
- 9 - عەبدولە، ئەفین حەمە ئاسۆس (2014). فیمینیزم لە چیرۆکە کانی شێرزاد حەسەندا. نامە ماستەر. زانکۆی سلیمانی: فاکەلتی زانستە مەرفایەتیەکان. سکۆلی زمان.
- 10- عیسی، هاوژین صلیو (2009). بێاتی وێنە هونەری لە شیعری شێرکو بیکەس دا. سلیمانی: دەزگای چاپ و پەخشێ سەردەم.
- 11- محەمەد، سەمکو (2018). ئەدەبی ژانە ئەدەبی جیاوازی و هەژاری رەگەزی ژن گوتاری فیمینستی دیار و نادیار. گۆ: راما، ژ: 25. ل: 98-102.
- 12- مەزەهر، کەمال (1996). نافەرەت لە مژوو (کورتەبەستێکی مژوووی و کۆمەلایەتی). چاپی ئەلیکترۆنی دووهم.
- 13- هروری، هێفیدار (1983). ژنا کورد و .. بزاڤا پامیاری و رۆشنیری. گۆ: کاروان. ژ، ل: 60-54.
- 14- السویتی، ماجدولین ماجد عبدالهادی (2012). صورة الرجل في الرواية النسوية الفلسطينية (سحر خليفة) إنموذجا. رسالة ماجستير. جامعة الخليل: كلية الآداب.
- 15 - الطاهر، لیبب (1999). صورة الآخر العربي ناظرا و منظورا اليه. لبنان: مركز دراسات الوحدة العربية.
- 16- العیمش، محەمەد (2023). إبداع المرأة في إثبات نفسها ونكران الذات الأخرى. مجلة آفاق علمية. عدد 15. ص: 448-431.
- 17- بدیری، سعودی (2015). صورة الرجل في الرواية النسائية العربية رواية "ابواب موارية" لـ "هيفاء بيطار". رسالة ماجستير. جامعة محمد بو ضیاف: كلية الآداب و اللغات.
- 18- بولوسە، جەهاد و حمیدی، سەهیلە (2018). صورة الرجل في رواية "لن يمس قلبي بشر" لـ سهيلة قواسمية: رسالة ماجستير. جامعة الشهيد حمه لخضر – الوادي: كلية الآداب و اللغات.
- 19- حمداوی، جمیل (2014). بلاغة الصورة السردية في القصة القصيرة (نحو مقارنة بلاغية جديدة للصورة السردية). المغرب: منشورات الزمن.
- 20- رضا، عامر (2016). الكتابة النسوية من التأسيس الى اشكالية المصطلح. الاكاديمية للدراسات الاجتماعية والانسانية. عدد 15. ص: 3-8.
- 21- سلطانی، فاروق (2020). الرواية النسوية الجزائرية (مسارات النشأة و خصوصية المنجز السردی). مجلة إشکالات في اللغة و الأدب. مجلد 9. عدد 3. ص: 38-55.
- 22- عبدي، لبنی (2019). خصوصية الكتابة النسوية في رواية "تاء الخجل" لـ فضيلة الفاروق. رسالة ماجستير. جامعة 8 ماي: كلية الآداب.
- 23- عصفور، جابر (1992). الصورة الفنية في التراث النقدي و البلاغي عند العرب. بيروت: المركز العربي.
- 24- علي، زغبنة و صالح، مفقودة و علي، عالية (2004). السرد النسائي في الأدب الجزائري المعاصر. مجلة المخبر أبحاث في اللغة و الادب الجزائري. عدد أول. ص: 9-53.
- 25- فطیمة الزهرة، بايزید (2012). الكتابة الروائية النسوية العربية بين سلطة المرجع و حرية المتخيل. رسالة دكتوراه. جامعة العقيد الحاج لخضر باتنة: كلية الآداب و اللغات.
- 26- كاظم، سعيد حمید (2016). التجريب في الرواية العراقية النسوية بعد عام 2003. بغداد: دار الكتب و الوثائق.
- 27- كانش، بشیرة (2016). صورة المرأة في الرواية النسوية الجزائرية المعاصرة روايات ربيعة جلطي- نموذجا". رسالة ماجستير، جامعة حمه خضر الوادي: كلية الآداب و اللغات.
- 28- کەریم، فەرهاد قادر (2019). فیمینیزم لە شیعەرە کانی هێمندا. مچ: الاستاذ للعلوم الإنسانية و الإجتماعية. العدد الخاص بالمؤتمر العلمي السابع. ص: 343-372.
- 29- ناریمان، ذیاب و فوزیة، لعبدی (2020). قضايا الرواية النسائية العربية و خلفيات التشكل- المتمردة لمليكة مقدم أنموذجا". رسالة ماجستير. جامعة العربي التبسي- تبسة. كلية الآداب و اللغات.

پەراوێژ

- 1- ایمانوئل کانت - Immanuel Kant: فەیلەسەفە کێ ئەلمانی یێ چەرخێ (18) یێ، ب ناف و بانگترین بیرمەندی سەردەمی رۆشنگەرییە و دۆماهیەک فەیلەسوف بووێ کو ب رەوشنیرییا ئەوروپی یا نوێ کاریگەر بوو.
- 2- سیسیل دی لوئیس - Cecil Day - Lewis: ھوزانفان، رۆمانقیس، نقیسەر، سیناریونقیس و مامۆستای زانکۆی یە، بەریتانییە د نافەرا سالتین (1904-1972) ی ژیاہ.
- 3- رۆژەھەلاتناس سۆن: باھرا پتر نامازەہیە بۆ رۆژەھەلاتناس "سنوک ھەرخرونەہ - Snouck Hurgronje" ل سالا 1857 ئ ل ھولەندا ھاتیہی سەر دونیای. نافیری رۆژەھەلاتناسە کێ بەرز بوو. زانستی ھووت و زمانین رۆژەھەلاتی خواندینە ب تایبەتی دینی ئیسلامی و زمانی عەرەبی، ھەروەسا فەکۆلەرە کێ چالاکبوو د کەلتور و زمانین گەلاندا.

Available online at <http://aran.garmian.edu.krd>

Aran Journal for Language and Humanities

<https://doi.org/10.24271/ARN.2026.02-01-10>

The image of men in women's novels: Mustafa Barwari's (novel Ravin Z Xooaken Zar) as an example

(Extracted from a PhD dissertation)

Mona Shaban Najeeb, Ameen Abdulqader Omer

Kurdish Dept, College of Languages, University of Duhok, Kurdistan region - Iraq

Article Info		Abstract: In the world of women's novels, the man is not only a character, but also a shadow and a main theme. Because it is an important component of a woman's real life, the woman writer either uses her writing as an example of goodness or as a symbol of evil in beautiful or ugly colors, according to her happiness or pain from men. This research is an attempt to determine the male image of the novel (Escape from the Golden Minutes) by Awaz Mustafa Barwari. The research relies on the descriptive-interpretive method, describing the image of the man and how he is produced in the novel. Then, within the framework of feminist literary criticism, the images are analyzed to reveal the artistic dimensions and the author's critical message on the social system. This research consists of five themes: Theme 1: Women's writings as a theoretical gateway to interpret the concept and history of this literary-feminist movement; Theme 2: Women's Novel is a study of the history of the late uprising and the obstacles facing women's novels in Kurdish literature; Theme 3: Image as the main tool of interpretation and criticism; Theme 4: The position of women in Kurdish society, the social and historical background of work, Theme 5: The image of men in the novel, which reaches the essence and practical interpretation of the research. Research has shown that the novelist, through the art of contradiction, sees the general and negative image of the man as a social symbol, against his positive and rare image as a refuge. Therefore, the tragic fate of the hero and his recourse to religion is not a personal defeat.
Received	2025-11-27	
Accepted	2026-01-12	
Published:	2026-01-17	
Keywords		
Women's writings, Women's novels, Men's images, Kurdish society.		
Corresponding Author		
mona.najeeb@uod.ac ameen.omar@nawroz.edu.krd		